



KLEKLJANE  
ČIPKE

SLOVENSKI  
ETNOGRAFSKI  
MUZEJ  
MESTNI  
MUZEJ IDRIJE







SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

K E.01 A.11.02

SEM

1970



020240092



COBISS •

razstava - klekljane  
čipke - razstavo je  
pripravil slovenski  
etnografski muzej iz  
ljubljan, s sodelo-  
vanjem mestnega  
muzeja iz idrije

Das quack Silber Derg Werck 312  
**YDRIA**  
Idria



klekljane čipke  
vodnik po razstavi

razstavo je pripravila  
dr. marija makarovič  
postavitev in oprema  
marjan loboda  
dipl. ing. arh.

prevodi  
dr. janko golias  
prof. vinko furlan  
restavriranje tekstila  
anica jerančič

fotografije  
arhiv sem in  
srečo kolar

založba: slov. etn.  
muzej iz idrije

za založbo  
dr. boris kuhar

tisk  
tiskarna ptt ljubljana  
ljubljana 1970



Čipke so znane človeštvu že od nekdaj. V življenju človeka so igrale pomembno vlogo. To je svojevrstna ljudska umetnost, to so dragoceni dokumenti, nekdaj tudi pri nas izredno razvite in ponekod še danes žive domače obrti. Mnoga ljudstva na svetu poznajo čipke, izdelujejo jih v raznih tehnikah. Vzorci, ki nam pričajo o izredni ljudski domišljiji, so univerzalni, obenem pa so tudi izraz okolja, ljudi in časa, v katerem so nastali. Klekljana čipka, ki jo prikazuje naša razstava, izvira verjetno iz Italije, kjer so jo poznali že v 15. stoletju. K nam je zašla tehnika klekljanja gotovo kasneje, saj je naš najstarejši vir zaenkrat še vedno Valvasor (l. 1686). Zapisal sem zaenkrat, ker tudi s to našo razstavo, ki je prvi večji strokovno-znanstveni prikaz razvoja čipk na Slovenskem nismo končali s proučevanjem našega čipkarstva. Nasprotno, razstava je samo vmesni člen v raziskovalnih prizadevanjih Slovenskega etnografskega muzeja. Prepričani smo, da bo tudi razstava »Klekljane čipke« pripomogla, da bomo v naslednjem obdobju lahko še bolje pojasnili razvoj te domače in založniške obrti na Slovenskem. Že do sedaj pa smo v pripravi za razstavo zbrali mnogo dragocenega gradiva, tako samih čipk kot arhivskega gradiva, starih fotografij in še številne predmete, ki zgovorno pričajo, kako močno je bila ta domača obrt razširjena na Slovenskem in koliko je pomenila kot dodaten zaslužek ljudem predvsem v gospodarsko nerazvitih krajih. Zato nam razstava o klekljanih čipkah ne govori samo o lepoti, ki jo je z izredno spretnostjo svojih rok prelila v čipko zavzeta klekljarica, temveč moramo občudovati tudi izredne vzorce. Pozabiti pa tudi ne smemo, kaj je čipkarstvo pomenilo in še danes pomeni za razvoj družabnega življenja nekega kraja, za svojevrstno ljudsko duhovno kulturo — za ljudsko pripovedništvo in ljudske pesmi, ki so se plemenitile ob zimskih večerih, ob skupnem delu klekljaric. Tu so še svojevrstne šege in navade, ki so nastajale ob tej domači in založniški obrti. Zato pomeni za nas razvoj čipkarstva tudi del narodove kulture.

Ni slučaj, da prirejamo to razstavo v tesnem sodelovanju z Mestnim muzejem v Idriji. K temu sta nas napotili dve stvari: dejavnost Slovenskega etnografskega muzeja, ki s svojim raziskovalnim in razstavnim delom zajema vse slovensko nacionalno ozemlje in skrbi tudi v idrijskem Mestnem muzeju za strokovno etnološko službo. Drugo pa je dejstvo, da sta Idrija in idrijsko čipkarstvo v tej zvrsti domače, največkrat založniške obrti pri nas, pojem zase. Tu v tem našem najstarejšem delavskem središču se je klekljanje čipk izredno razvilo in se v velikem številu ohranilo do današnjih dni. Idrijska čipka je postala pri nas in v svetu pojem izredno natančnega dela, bogastva vzorcev in lepote, zato smo se tudi odločili, da bo ta naša razstava razstavljena kasneje kot stalna zbirka čipkarstva na Slovenskem v Mestnem muzeju v Idriji.

In še ena naša želja: razstava naj prispeva, da to naše bogastvo, to izredno zvrst domače obrti in ljudske umetnosti negujemo naprej, da jo ohranimo, da damo tudi naši današnji klekljani čipki še večjo veljavo, pridni klekljarici pa tako priznanje kot ji gre za njeno delo.

Ob koncu bi želel izreči še priznanje vsem sodelavcem Slovenskega etnografskega muzeja in Mestnega muzeja iz Idrije in tudi vsem ostalim, ki so sodelovali pri pripravi in postavitvi razstave.

Ljubljana, marca 1970

Dr. Boris Kuhar  
ravnatelj  
Slovenskega etnografskega  
muzeja



Kranjica v noši iz začetka 19. stoletja z zavijačko obrobjeno s klekljanimi čipkami (Prefotografirano iz dela: B. Hacquet, Abbildung und Beschreibung der Südwest und östlichen Wenden, Illyrer und Slawen, Leipzig 1801)

Razstava prikazuje razvoj klekljanih čipk na Slovenskem od konca 17. stoletja, ko imamo doslej prve avtentične vire, pa do danes. Posamezna poglavja nas poučijo o začetku in razširjenosti ter pospeševanju čipkarstva, obenem s šolstvom. Predstavljeni so izdelovalci klekljanih čipk, njihovo število in njihov zaslužek. Nadalje se poučimo o potrošnji čipk in trgovanju ter o narodnem dohodku, ki ga je prinašalo te vrste čipkarstvo. Ob koncu je s številnimi vzorci klekljanih čipk in njihovimi aplikacijami, z domačimi in tujimi predlogami podan tehnološki in formalni razvoj klekljanih čipk.

Pričujoča razstava posreduje prvi muzejski pregled o tej domači, največkrat založniški obrti, ki se je širila in uvajala večinoma v neagrarnih in tistih gospodarsko pasivnih naseljih, kjer so bile manjše možnosti drugega zaslužka. Po drugi strani pa prikazuje razstava del tvornosti in soustvarjanja našega človeka.

Čeprav imamo o idrijskem čipkarstvu po zaslugi Lada Božiča in o čipkarstvu na škofovskem ozemlju izpod peresa Boža Račiča ter o začetkih slovenskega čipkarstva dr. Marije Verbičeve napisane tri pomembnejše razprave, je bilo treba za pričujočo razstavo pregledati še številne rokopisne in tiskane vire ter zbirke čipk po muzejih in cerkvah. Veliko podatkov pa so prispevale tudi številne klekljarice na terenu in mnogi Idrijčani, katerim se tudi na tem mestu najlepše zahvaljujem (1).

## začetki čipkarstva in razširjenost

Za 16. stoletje, ko je bilo izdelovanje klekljanih čipk v Italiji, na Nizozemskem, v Dalmaciji in drugod po Evropi v polnem razmahu, doslej še nimamo podatkov o tej vrsti čipkarstva na slovenskem ozemlju (2).

Nekateri avtorji, ki razpravljajo o naših klekljanih čipkah, postavljajo začetek klekljanja še v starejše obdobje, vendar brez navedbe avtentičnih virov (3). Tudi pri nadrobnejšem raziskovanju klekljanja na Slovenskem, kjer smo upoštevali samo avtentične vire, ne moremo pomakniti začetka klekljanja pred 17. stoletje.

O izdelovanju čipk na Kranjskem nas najprej obvešča Valvasor 1686. leta, ko omenja, da »izdelujejo v Ljubljani mnogovrstne nizozemske in beneške čipke, ki jih prekupčevalci s čipkami širom raznašajo« (4). Žal pa se iz tega časa ni ohranila nobena čipka, ki bi jo lahko pripisali ljubljanskim klekljaricam (5).

Najstarejši doslej znani pisani dokument o klekljanju čipk v Idriji pa imamo iz leta 1696; ta pravi, da so podeželski kramarji prinašali v Idrijo živež v zameno za čipke (6). Vedno večje povpraševanje po klekljanih čipkah, po drugi strani pa izboljšanje žganja idrijskega živega srebra, zaradi česar so idrijske žene izgubile dodatni zaslužek pri rudniku, je navedlo idrijske žene in dekleta, da so se vedno bolj oprijemale te obrti (7). Tako je leta 1752 sporočil idrijski rudarski svetnik in upravitelj višjega rudarskega urada v Idriji, Anton Haubtman, cesarsko-kraljevski direkciji za novčarstvo in rudarstvo na Dunaju, da se idrijski ženski svet, bodisi mlad ali star, za nič drugega ne zanima kot za klekljanje čipk (8).

Na osnovi ankete, ki jo je po naročilu novo ustanovljenega komerčnega konsesa za Notranjo Avstrijo sestavil predstojnik Komore in reprezentance na Kranjskem, pa je bilo ugotovljeno, da je imela Ljubljana tisti čas od vseh mest na Kranjskem največ klekljaric (9). Nekaj klekljaric pa se

je prijavilo tudi iz logaškega gospostva, nadalje iz Radovljice in Kamnika (10). Idrija v to anketo ni bila zajeta, čeprav vemo, da je ob tem času bilo čipkarstvo v Idriji močno razvito.

Že dobro desetletje kasneje je opazil na svojem potovanju skozi avstrijske dežele tudi Hermann, da je izdelovanje klekljanih čipk na Kranjskem precej razširjeno (11). Podobno je navedel leta 1801 tudi Hacquet pri opisu noše Kranjic (sl. 1), da izdelujejo klekljane čipke za avbe na Kranjskem, še posebej v rudarskem mestu Idriji (12).

Vsi nadaljnji viri pričajo, da se je v 19. stoletju razširilo klekljanje čipk še na vso idrijsko okolico in je proti koncu stoletja zajelo Cerkljansko in področje Trnovskega gozda, na prehodu v 20. stoletje pa še Selško in Poljansko dolino (13, sl. 31). Na drugi strani pa opazamo, da je klekljanje v Ljubljani in okolici konec 19. stoletja že zamrlo (14), tako kot v zadnjih desetletjih tudi v kamniški okolici (15).

Iz Selške doline se je ponekod čez Sorico preselilo izdelovanje čipk na Bohinjsko stran, vendar gre tu le za posamezne klekljarice, v okolici Jesenic in Bleda pa le za priseljene klekljarice, ki so se priselile iz raznih klekljarskih krajev. Podobno delajo priseljene klekljarice tudi v drugih krajih naše države, tako v Beogradu, Zagrebu, Sisku itd. (16).

Posamezne domače ali tudi že priseljene klekljarice delajo še v območju nekdanjih klekljarskih šol v Kamni gorici in Kropi ter v Velikem dolu na Krasu, kjer je bilo klekljanje uvedeno v začetku 20. stoletja, prav tako kot v Fari ob Kolpi in v Sovodnjah pri Gorici, kjer pa ne najdemo nobene aktivne klekljarice več (17).

Na splošno lahko povzemamo, da je našlo izdelovanje klekljanih čipk ugodna tla v neagrarnih krajih s proletariatom (Idrija), kjer žene niso bile gospodarsko zaposlene, nadalje v pasivnih agrarnih krajih in v hribovitejših območjih, kjer dolge zime tudi še danes nudijo najboljše pogoje za klekljanje (18). Po drugi strani pa je bila slaba organizacija in oddaljenost od strnjene idrijskega klekljarskega območja vzrok, da je prenehalo klekljanje čipk v gospodarsko zelo pasivnih krajih. Mimo tega pa so si tudi klekljarice rajši poiskale nekaj donosnejšo zaposlitev v bližnjih podjetjih ali mestih (19). Idrija pa zavzema svojstveno mesto; tu se je klekljanje razvilo iz gospodarske nuje v tem najstarejšem delavskem središču in se je ohranilo do današnjih dni.

Izdelovanje klekljanih čipk na našem ozemlju je bilo v 17. kot tudi še v 18. stoletju prepuščeno tako po strokovni kot po organizacijski strani samo sebi. Zavaljo slabe izvedbe in neprimerne materiala so ob močni konkurenci tujih izdelkov naše čipke le skromno prodirale na bližnji trg (21). Šele cesarica Marija Terezija je v skladu s svojo merkantilno gospodarsko politiko, poskrbela za dvig našega klekljanja posebej za ustrezno strokovno izobraževanje. Tako je učiteljica Marija Ana Seippova, ki je prišla v Ljubljano z Dunaja dne 27. septembra 1763. leta, poučevala v petih letih kar 200 učenk (22). Prav tako je bilo zagotovljeno uvajanje klekljanih svilenih čipk v idrijsko okrožje preko Dvorne komore (22).

Prva domačinka-učiteljica je bila rudarjeva hči, Ivana Ferjančič. Rojena je bila v Idriji 1850. leta in je bila zelo nadarjena za klekljanje, zato so jo na priporočilo pristojnih oblasti poslali na Tirolsko, kjer se je v Nonsbergu in Proveisu izpopolnjevala v klekljanju. Postala je učiteljica na čip-

**pospeševanje  
klekljanja in šolstvo**

karski šoli v Idriji, ki so jo ustanovili oktobra 1876. Poleg strokovnega vzgajanja je bil namen šole predvsem zaščititi delavke, da bi bili njihovi izdelki ustrezno plačani. Že novembra istega leta je bili na prehodu v naše stoletje v Bovcu, Cerknem, Čepovanu- Dolu-Otici, Horjulu, na Trati, v stvo na Dunaju. Namen te ustanove je bil dati tej panogi dobro strokovno podlago (23). Komite je poskrbel tudi za nadaljnje širjenje klekljanja s tem, da je organiziral večkratne tečaje, ki so bili na prehodu v naše stoletje v Bovcu, Cerknem, Čepovanu, Dolu Otlici, Horjulu, na Trati, v Velikem dolu na Krasu, Železnikih in Žireh. Zavoljo velikega zanimanja domačinov in naraščajočega povpraševanja po čipkah iz tujine so ponekod tečaji prerasli v šole. Tako je komite ustanovil šolo v Soči (1884), na Otlici (1885), v Čepovanu (1891), v Bovcu (1896), v Cerknem in v Horjulu (1900). Ko je bil leta 1906 ustanovljen na Dunaju Osrednji zavod za čipkarstvo, je poskrbel še za ustanovitev čipkarskih šol v Žireh (1906), Železnikih (1907) ter na Trati in v Sovodnjah (1909). Nekaj let kasneje sta bili ustanovljeni še šoli v Kamni gorici in v Fari ob Kolpi (24).

Zanimanje za strokovno izobraževanje je, naj navedemo samo podatek za Idrijo in okolico, iz leta v leto naraščalo. Tako je imela čipkarska šola v Idriji 1876. leta 183 učenk, v letu 1909 pa že 1532 učenk (sl. 2). Učenke iz idrijske čipkarske šole, ki so se posebej odlikovale, so pošiljale še na nadaljnje izpopolnjevanje v Osrednji čipkarski tečaj na Dunaju, nakar so se zaposlile doma kot učiteljice klekljanja. Ker pa je bilo več šolanih učiteljic, kot so jih potrebovale šole na bivšem Kranjskem in Primorskem, so učiteljice odhajale v službo tudi v druge avstrijske dežele, tako v Galicijo, na Češko in na otok Krk (25).

Vse do prve svetovne vojne, ko je požela Idrija na svetovnih razstavah na Dunaju in v Parizu najvišja odlikovanja, se je čipkarstvo v Idriji in v drugih območjih uspešno razvijalo. Po letu 1918 je bila Primorska z Idrijo prisojena Italiji, drugi kraji, kjer so tudi klekljali, pa so prišli pod novo ustanovljeno državo Jugoslavijo. Ker je v novi državi prenehalo delovanje dunajskega Osrednjega zavoda za žensko domačo obrt, se je pokazala potreba po ustanovitvi novega podobnega zavoda. Tako je bil ustanovljen po zaslugi ustanovitelja in prvega ravnatelja Ivana Vogelnika Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani, ki je opravljal poleg vzgojnega in propagandnega dela tudi kupčijske posle. Na svetovnih razstavah je Zavod dosegal visoka odlikovanja in priznanja s svojimi klekljanimi čipkami. S tiskanimi prospekti čipk in drugimi propagandnimi prizadevanji je razširil Zavod z ravnateljem Vogelnikom kot tudi z ravnateljem Božom Račičem sloves naših čipk po vsem svetu (26).

Strokovno izobraževanje skoraj v vsem tem času pa je v veliki meri vodila Idrija. Šola v Idriji je tudi v času italijanske okupacije delovala naprej. Veliko dobrih klekljaric v raznih krajih so vzgojile prav Idrijčanke, saj so poučevale skoraj po vseh klekljarskih šolah in tečajih (sl. 3). Oddelek za klekljanje je bil prav tako na Obrtni šoli in na Šoli za oblikovanje v Ljubljani, kjer pa je bil 1964. leta ukinjen.

Mimo šol in tečajev pa se naše klekljarsko znanje prenaša iz roda v rod. Tudi še danes učijo starejši klekljati mlajše (sl. 4). Veliko čipkaric nikdar ne obiskuje šole, pa so kljub temu dobre klekljarice, čeprav po drugi strani velja, da zmorejo nekatere tehnične finese le šolane roke.

Klekljanje čipk je na slovenskem ozemlju ena izmed tistih domačih, največkrat založniških obrti (27), ki so se jo oprijemale, kot je sporočeno že za konec 18. stoletja, ženske v revnejših kmečkih hišah (28), nadalje ženske v posameznih mestnih naseljih in njih okolici, posebej pa žene rudarjev v Idriji (29). Že za 18. in 19. stoletje doženemo, da so izdelovale čipke ženske različnih slojev in ravni. Poleg revnejših, bajtarskih in gostaških družin, katerim je pomenilo klekljanje za vsakdanje življenje zelo pomemben vir dohodkov, so klekljale tudi premožnejše, celo gruntarske ženske. Vsekakor pa pomeni tudi še danes za kmečke ženske klekljanje izrazito sezonsko zaposlitev v času, ko ni večjega dela na kmetiji. Revnejše ženske v agrarnih naseljih, kolikor niso zaposlene kot dninarice, pa klekljajo vse leto, prav tako tudi ženske v urbanih naseljih (Idrija, Žiri, Železniki itd.). Velikokrat pripominjajo danes starejši ljudje, da klekljajo samo za kratek čas ali da klekljajo za »svoj dnar«.

Poleg odraslih so klekljali zlasti v prvih desetletjih našega stoletja skoraj vsi otroci, tudi dečki, v navedenih klekljarskih območjih, že od petega leta dalje. Kot pripominjajo starejši ljudje, so si otroci še do prve svetovne vojne, nekateri tudi kasneje, zaslužili s klekljanjem za obleko in obuvvalo. Seveda pa so otroci izdelovali le lažje in pomožne vzorce. Klekljala so tudi vsa doraščajoča dekleta in večinoma tudi fantje (30). Približno v istem času, v ljubljanskem predmestju tudi že v 19. stoletju, so na veliko klekljali tudi moški (31). Danes pa so moški, ki izdelujejo čipke, že precej redki.

Starejši ljudje v strnjenih naseljih, posebej pa še v Idriji, se spominjajo, da so klekljarice zahajale v zimskem času druga k drugi na skupinsko klekljanje, iz ene hiše v drugo, ali v večjih rudarskih hišah iz nadstropja v nadstropje. »So v vas, so na prejo hodile«. Preja je držala od Martina do Velike noči. Na Martinovo so namreč »prejo zavezal«, priredili malo pojedino s čajem in ocvirkovco. S tem pa so se vsi udeleženci obvezali, da bodo vso sezono skupaj klekljali. Klekljarice, ki doma, tudi še danes, običajno sedijo za samostojno, posebno klekljarsko mizico, so ob tej priložnosti posedle za eno ali dve skupaj postavljeni mizi.

Takšno skupinsko klekljanje, ki je v Idriji v glavnem prenehalo po drugi svetovni vojni, se je ohranilo do danes po nekaterih vaseh. V poletnih dneh pa je tudi še danes splošno razširjena navada, da ženske klekljajo pred hišami, samostojno ali v skupinah (sl. 5).

V Poljanski dolini so premožnejši vabili »na prejo« revnejše klekljarice, ki so pomagale pri večjih delih na kmetiji. Ob koncu preje so jim spekli špehovko

Ljudje se še spominjajo, da so klekljali pri trskah, kasneje pri petrolejkah, karbidovkah ali »ripsovkah«. Navadno je vsak večer prinesla razsvetljavo druga klekljarica. Na ta način so štedili pri razsvetljavi tudi še potem, ko je že povsod zasvetila elektrika. Po drugi strani pa je bilo skupinsko klekljanje kratkočasnejše in delo je šlo hitreje od rok (32).

Š t e v i l o ljudi, ki so se ukvarjali s klekljanjem, lahko za 18. in deloma tudi za 19. stoletje le deloma ugotovimo, ker nimamo ohranjenih ustreznih podatkov. Prav tako so tudi podatki o številu klekljaric, ki so jih posredovala odkupna podjetja za zadnja desetletja, precej nepopolni, ker veliko klekljaric prodaja čipke samostojno in tako niso nikjer prijavljene (33).

Tako sta bili leta 1763 prijavljeni za logaško gospodstvo le 2 klekljarici, za Radovljico 5, v Kamniku in okolici jih je bilo 20, v Krakovem 23 in v ljubljanski okolici 22 (34). Iz teh tabel je razvidno,

da je bila po številu prijavljenih klekljaric na prvem mestu Ljubljana z okolico, ali kot je navedel v opombi izpolnjevalec tabele, da »se bavi s to fabrikacijo skoraj vsaka hiša v predmestju« (35). Zavoljo direktne podrejenosti idrijskega okraja Višjemu rudniškemu kolegiju na Dunaju pa v tabele žal niso bile vnešene klekljarice idrijskega okoliša. Da pa je moralo biti število klekljaric tudi v Idriji zelo veliko, nam priča že omenjena pripomba rudarskega svetnika iz sredine 18. stoletja, da se vse idrijske ženske, stare ali mlade, ne zanimajo za nič drugega kot za klekljanje čipk (36). O številu klekljaric v idrijskem okolišu, ko je Idrija nasploh prevzela vodilno vlogo v izdelovanju čipk, se poučimo ob koncu prejšnjega stoletja. Takrat je po zaslugi splošnega pospeševanja klekljarstva naraslo število klekljaric od leta 1870 do 1890 od 1000 na 3000 (37).

Po nadrobnejšem poročilu za leto 1903 se je pečalo v idrijskem kotu s klekljanjem okoli 1790 oseb, v Spodnji Idriji 300, na Vojskem 80, na Jeličnem vrhu 40, na Čekovniku 20, na Ledinjah 50, v Črnem vrhu 200 in prav toliko v Žireh. V primerjavi s prejšnjim stoletjem je sicer opaziti manjši padec v številu klekljaric, kar pa gre lahko tudi na račun površnega ocenjevanja.

V istem času, to je 1903. leta, je bilo v Selški dolini v Železnikih 30, v Sorici in Danjah po 50, v Zalem logu 20 in v ostalih manjših zaselkih skupaj 20 klekljaric (38).

V kamniškem okraju se je v začetku stoletja ukvarjalo s klekljanjem okoli 70 družin ali kakih 400 oseb (39).

Na območju čipkarske šole v Žireh, ustanovljene 1906. leta, je bilo okoli 2000 klekljaric, vseh čipkaric v Železnikih pa 958.

V času, ko je delovala šola, je bilo v Kamni gorici 40 klekljaric. Posamezne so klekljale v Škofji Loki, Zmincu, Preski, Medvodah, v Šentjoštu nad Kranjem, v Naklem, v Stražišču in še nekaterih manjših naseljih (40).

Okoli 60 klekljaric je prav tako klekljalo v času, ko je bila šola v Sovodnju pri Gorici, nekaj nad 150 pa v Fari ob Kolpi. Enako število bi našteali v času od 1910 do 1962, ko je še delovala šola, v Velikem dolu na Krasu (41).

Precejšen zastoj v klekljanju je nastal med prvo svetovno vojno. Na eni strani je začelo primanjkovati sukanca, na drugi strani pa so se ljudje zaposlili pri popraviljanju in razširjanju deželne ceste, veliko nekdanjih klekljaric se je moralo posvetiti delu na kmetiji, ker so bili možje in fantje v vojski (42).

Tako je trgovec W. A. Paleček iz Gorenje vasi navedel 1. julija 1918 v svojem poročilu Trgovski in obrtni zbornici v Ljubljani, da je pred vojno zaposloval približno 5000 do 6000 klekljaric iz bližnje in daljne okolice. V letu 1918 pa nobene, zavoljo že omenjenih vzrokov (43). Podobna poročila so pošiljali tudi drugi trgovci.

Za ilustracijo, kako naglo je upadalo število klekljaric med prvo svetovno vojno, naj navedemo dvoje poročil iz leta 1916. Tako je trgovec Dragotin Lapajne iz Idrije v letu 1914/15 zaposloval po 300 čipkaric, v letu 1916 pa le 100 (44); trgovec Paleček iz Gorenje vasi 1914. leta 1200 klekljaric in 1916. le še 300 (45).

Čeprav so bile v povojnih letih precejšnje težave s preskrbo sukanca, vendarle opažamo, da je čipkarstvo doživelo nov razmah. Leta 1920 je klekljalo v stari Jugoslaviji in v naših krajih, ki so bili pod Italijo, nad 15.000 klekljaric (46). Predvsem so se oprijemala klekljanja področja izven



idrijskega območja. Tako je leta 1938 naraslo število klekljaric v žirovskem območju na 2500 in v polhograjskem na 500 oseb (47).

Iz arhiva Obrtnega podjetja Čipka v Idriji povzemamo naslednje podatke o številu klekljaric, ki so oddajale čipke podjetju. Ob tem je treba upoštevati, da število včlanjenih ne pomeni vedno število aktivnih. Tako je bilo v letih 1947 do 1960 prijavljenih za Idrijo in Cerkno 3.267 oseb, aktivnih je bilo 2.333, za Tolminsko 339 klekljaric in enako število aktivnih, za Novo Gorico 101, za Ajdovščino 186, za Bovec 3 in Žiri 87 (48).

V letu 1956 je bilo registriranih v občinah Idrija, Žiri, Škofja Loka, Tolmin, Nova Gorica in Ajdovščina 3000 klekljaric, do leta 1960 pa je to število naraslo na 5270 oseb (49).

Skupno število klekljaric, ki so v letu 1963 prodajale svoje izdelke podjetju Dom v Ljubljani ali Čipki v Idriji, je naraslo na 13.000 (50).

Po statistikah zadnjih let pa opazujemo, da število klekljaric nenehno upada. Tako je delalo za Čipko 1967. leta le še 2.000 in leta 1969 (do konca novembra) 1.916 klekljaric. Podobno, čeprav manjše upadanje, zabeležimo tudi pri klekljaricah, ki klekljajo za podjetje Dom (51).

Manjšanje števila klekljaric opazujemo v naslednjih smereh: dekleta in žene se vedno bolj zaposlujejo izven doma ter klekljajo le še ob pičlem preostalem času ali pa sploh ne klekljajo več. Znatnejši dvig življenjskega standarda, ki ga opažamo v rudarskih družinah v Idriji in okolici v zadnjih letih, je nadvse zmanjšal število čipkaric. Tako na primer v Idriji klekljajo danes le še posamezne starejše ženske, da si prislužijo nekaj denarja k skromni pokojnini ali podpori. Žene in hčere rudarjev klekljajo le občasno, kadar si hočejo prislužiti denar za posebne potrebe (52). Na splošno pa opazujemo, da se število klekljaric v urbanih naseljih v primerjavi z vaškimi, predvsem tistimi v odročnejših krajih, hitro manjša. Po drugi strani pa spet ugotavljamo, kot potrjujejo tudi odkupovalci čipk, ki so v nenehnem stiku z ljudmi, da ženske v zadnjih letih veliko več klekljajo, kot pa so na primer okoli 1962. leta. Vendar ne z namenom, da bi prodajale čipke domačim podjetjem, ampak čipke osebno ali pa po posrednikih nosijo v Trst ali v Gorico, kjer jim izdelke plačujejo v tuji valuti (53).

Čeprav opažamo, da je klekljanje čipk tudi danes še razmeroma slabo plačano, se še vedno precej ljudi ukvarja s klekljanjem. Bolje ali slabše plačane čipke so vendarle pomenile ljudem od časa, ko se je odprla organizirana trgovina s čipkami, stanovitni vir zaslužka, ki ga sicer ne bi bilo. Še vsa prva desetletja 20. stoletja nenehno zatrjujejo člankarji, ki obravnavajo naše čipkarstvo, da se imajo ljudje prav klekljanju zahvaliti, če so preživel slabe letine in gospodarske krize, ne da bi zlezli v izredne dolgove (54).

Na splošno pomeni tudi danes klekljanje ljudem bolj ali manj ustrezno dopolnilo življenjski ravni, nekaterim starejšim edini vir dohodka, drugim pa neke vrste dodatek k sicer že ustreznim prejemkom. Klekljanje pomeni navsezadnje tudi še danes glavni vir zaslužka prebivalcem, ki se ne morejo redno zaposliti, in tam, kjer ni pogojev za gospodarsko udejstvovanje žena. Nasprotno pa so ženske v agrarnih naseljih zaposlene s kmetijstvom in jim pomeni klekljanje le postranski zaslužek.

**zaslužek klekljaric**



O zaslužku klekljaric imamo prve določnejše podatke šele iz leta 1873, ko so zaslužile žene in dekleta na idrijskem območju redko več kot 50 kr (ajcarjev) na dan, pa tudi samo 12 kr. Cena čipkam pa se je gibala od 5 tedanjih kron do 2 fl (orintov) za komolec (55).

Za boljšo predstavo o vrednosti zaslužka navajamo cene nekaterim živilom v letu 1873. Tako je veljala 0,56 kg boljšega pšeničnega kruha 14 kr., navadni pšenični kruh pa je bil 10 kr. Ista količina govejega mesa je veljala po kvaliteti od 20 do 28 kr. (56).

Leta 1890 se je pri ogromni konkurenci in pocenitvi izdelkov gibal dnevni zaslužek delavke, ki je klekljala približno 14 ur, med 10 do 35 kr (57). V istem času je bil 1 kg črne moke 14 kr, 1 kg bele pa 15 kr. Za 1 kg svinjske masti je morala klekljarica odšteti 70 kr in za 1 kg govejega mesa 48 krajcarjev (58).

Boljši zaslužek je nudilo klekljanje na začetku 20. stoletja, ko so izdelovali večinoma čipke za cerkvene potrebe in so jih v ogromnih količinah izvažali predvsem v Ameriko. Tako je okoli 1910. leta zaslužila čipkarica, ki je klekljala približno 14 ur na dan, po 1 krono, počasnejše so naklekljale na teden za pet kron čipk. Če primerjamo navedene zaslužke z nekaterimi živili vidimo, da je klekljarica lahko kupila za 2 krajcarja 1 žemljo, 1 kg belega kruha za 20 kr in 1 kg teletine za 7 »soldov« (58).

Za prtiček, ki ga je delala klekljarica pet ur, je dobila okoli 1912. leta v Ligojni 30 kr, danes pa okoli 500 SD. Sukanec so tedaj ženske same kupovale, danes pa ga daje odkupovalka in torej ni vračunan v ceni. Tedaj je zaslužila za 1,50 kg črnega kruha, danes pa zasluži za 2,50 kg (59).

Zanimivo je primerjati podatke, koliko so zaslužile v tem času krošnjarke pri preprodaji. Tako je leta 1914 prodajala krošnjarka čipko, ki jo je kupila v Idriji za 30 vinarjev, na Bledu za 1 K 60 vinarjev (60). Trгоvec v Idriji, ki je plačal za večjo čipko 1.500 kron, jo je prodal za 1.900 kron (61). Leta 1935 je zaslužila pridna klekljarica 12 dinarjev na dan, za kar je kupila 1 kg govejega mesa. V navedeni zaslužek pa je bil vštet sukanec, ki so ga čipkarice v tem času same kupovale (62).

Pred leti, ko smo začeli zbirati prve podatke o klekljanju na slovenskem ozemlju, so se čipkarice na splošno pritoževale, da so preslabo plačane. V zadnjih letih pa se odkupna cena čipkam vedno bolj zvišuje. Tako prejme danes srednje pridna klekljarica, ki dela 8 ur na dan, po 7, pridna, ki dela po 10 ur, 10, in zelo marljiva, ki kleklja tudi po 12 ur, 13 dinarjev (63).

Čeprav so današnje cene v primerjavi s prejšnjimi leti veliko višje, moramo vseeno priznati, da čipkarsko delo še vedno ni zadostno ocenjeno. Saj znaša mesečni zaslužek zelo marljive klekljarice le nekaj več kot 350 dinarjev, kar je precej pod minimumom, ki je predviden za ustrezno življenjsko raven. Po drugi strani pa si ta denar zasluži klekljarica komaj v 10. do 12. urah, in niso izvzete tudi nedelje (64).

## potrošnja čipk

Klekljane čipke, ki so jih na splošno izdelovali v 17. in 18. stoletju iz grobega domačega sukanca, so bile namenjene za kmečke in cerkvene potrebe. Tudi čipke, izdelane iz surove svile (Blonden), po katerih je bilo v sredini 18. stoletja veliko povpraševanje, so morali izdelovalci obdržati hočeš nočeš doma, zavoljo neurejenega trgovanja (65). Bogatejše meščanke in plemkinje niso nosile teh čipk. Zanje so trgovci uvažali čipke iz svile in finejših niti iz tujine ter so jih jim z dobičkom preprodajali (66). Istočasno pa vendarledomnevamo, da so čipke za plemiška in posamezna

cerkvena oblačila izdelovali tudi po naših gradovih in samostanih. Žal pa je te vrste klekljarska dejavnost še tako neraziskana, da ne moremo navesti nobenih avtentičnih virov za potrditev gornje domneve (67).

Glavni potrošnik klekljanih čipk na slovenskem ozemlju v 19. stoletju prav tako ni bil plemič in meščan, ampak na eni strani cerkev, na drugi pa premožnejši kmet, pretežno alpskega ozemlja, nadalje kmet bližnjih hrvatskih pokrajin. Izven meja pa se prodajajo čipke prav tako zvečine cerkvenim kot tudi kmečkim potrošnikom (68).

Tako so imele premožnejše kmetice na Gorenjskem in deloma tudi na Dolenjskem že na prehodu v 19. stoletje obrobljena svoja belo vezena praznična pokrivala, peče, s širokim pasom klekljanih čipk, po pozno rokokojski šegi. Tako imenovane »pečne čipke« so klekljane zvečine iz bombažne niti (69). Prav tako so avbe in zavijače, ženska pokrivala alpskega območja, obrobljena z drobno nagubanimi čipkami na vseh štirih straneh čelnika. Te vrste pokrival navadno obrobldjajo lanene čipke (70). Tudi Belokranjice, predvsem Poljanke, so krasile svoja pokrivala, poclje in jalbe, s čipkastimi obrobki in vložki. Medtem ko so čipke na poclju klekljane iz grobega domačega lanenega sukanca, pa imajo nekatere jalbe čipke iz finega lanenega prediva (71).

V hišni inventar premožnejših kmetov 19. stoletja, verjetno tudi posameznih meščanov (72), so sodile rjuhe, odeje, prevleke za blazine in brisače, obrobldjene z lanenimi klekljanimi čipkami. S čipkami, lanenimi ali pečnimi, pa so obrobldjeni krstni in velikonočni prtiki ter razni drugi prti (73).

Naše klekljane čipke so kupovali še na prehodu v 20. stoletje hrvatski kmetje iz Posavine, Slavonije, Zagorja in Gorskega Kotara za obrobldjanje ženskih oblačil in pokrival (74).

Nedvomno največji potrošnik klekljanih čipk v 19. stoletju pa je cerkev. Tako najdemo ne samo po župnijskih in dekanijskih cerkvah, ampak tudi po podružnicah prave zbirke starejših in mlajših čipk, ki krasijo albe, rokete, oltarne prte in prtike in še nekatere druge kose bogoslužne opreme. Pri približnem izračunu ugotovimo, da bi za srednje dobro s cerkvenim tekstilom založeno cerkev klekljala čipke ena sama klekljarica približno pet let. Glede na to, da imajo skoraj vse cerkve v Sloveniji, razen na vzhodu, veliko oblačil in perila s klekljanimi čipkami, lahko sklepamo, da je bila cerkev daleč največji potrošnik naših klekljanih čipk, in to še v prvih desetletjih 20. stoletja. Proti koncu prejšnjega stoletja, ko so se tudi slovenski kmetje začeli oblačiti po tedanji srednjeevropski meščanski šegi, vedno bolj upada zanimanje domačega trga za klekljano čipko. Cerkevno opremo pa obrobldjajo že v prvih desetletjih našega stoletja tudi že s strojnimi in kvačkanimi čipkami. Prav tako ne sodijo več v vsakdanji kmečki inventar rjuhe in drugo perilo s čipkami. Ponekod si klekljarice, vendar le posamezne, pripravijo za balo tudi nekaj kosov opreme s čipkami. Nekaj časa potem, ko so kmetje nehali krasiti svoja oblačila in perilo s čipkami, je bilo pri meščanih v modi vlaganje čipk tako v telesno kot posteljno perilo. Prav tako zaide tudi še danes klekljan prtich, po navadi kot darilo, v to ali ono hišo. Toda današnja domača potrošnja klekljanih čipk se niti zdaleč ne more primerjati s potrošnjo 19. stoletja.

Istočasno z upadanjem domačih potrošnikov pa vedno bolj narašča število zunanjih potrošnikov, ki so tudi danes najpomembnejši odjemalci. Ko so proti koncu 19. stoletja posamezni sposobni trgovci začeli uspešno trgovati s tujino, naročajo metrske cerkvene čipke večinoma prek idrij-

skih trgovcev iz Amerike v ogromnih količinah. Okoli leta 1920 so izvozili iz Idrije v Argentino poleg velikega števila cerkvenih metrskih čipk v kosih po 12 metrov tudi posebne okvirje iz čipk, ki so jih devali za okras na zgornji rob mrtvaških krst. Po italijanskih mestih so meščanke kupovale set garniture; vložki ali samostojni prtički z motivom »krancilnovk« so imeli dobre in številne odjemalce med novo obogatelimi meščani v Nemčiji (75).

Današnji odjemalci iz tujine pa večinoma naročajo razne namizne prte, prtiče in garniture ter vložke za posteljno perilo, ki ga kupujejo ljudje najrazličnejših slojev za svojo lastno uporabo, velikokrat pa tudi za darila.

## trgovanje s čipkami

Prve pobude za ustrezeni strokovni razvoj našega čipkarstva, ki je utrl tudi slovenskim klekljanim čipkam pot na zunanji trg, je dala že merkantilistično usmerjena cesarica Marija Terezija v zavesti, da različne obrti, obenem s porajajočo se industrijo, prinašajo državi dohodka. Uspešnejšemu trgovanju s čipkami je v tem času vsekakor pomenila glavno oviro nekvalitetna izdelava čipk, ki so bile klekljane iz grobe lanene niti. Na drugi strani pa so bili izdelki zavaljo neustreznih higienskih razmer (hišni dim in prah, splošna umazanija) premalo snažni (76). Zavaljo tega so čipke ostajale doma ali pa so bile prodane bližnji okolici (77). Za ilustracijo naj navedemo arhivski podatek z dne 12. marca 1763, po katerem so bili vsi izdelki, narejeni v ljubljanski in kamniški okolici, to je 5.433 po številu, prodani v mestu izdelave ali v okolici (78).

Po drugi strani je našim domačim čipkam konkuriral tudi uvoz tujih čipk na naša tla. Tako je v dopisu z dne 30. maja 1763 posebej poudaril poročevalec: »ker so prišle v modo čipke iz surove svile, ki imajo visoko ceno, so kmečke ženske v vseh revnejših hišah zamenjale drugo delo za klekljarske blazinice in si z veliko potrpežljivostjo pridobile ročnost za izdelovanje svilenih čipk. Ostalo pa je pri tem, da je bilo veliko napravljenih za doma in prav malo za prodajo« (79).

Vsaj na začetku so bile verjetno glede prodajanja čipk ženske navezane same nase. Po izročilu za 19. stoletje so se nato zbrale podjetnejše in so čipke nosile v košarah na glavi v večja mesta naprodaj. Že za 17. stoletje pa imamo omembe, da so tako v Idrijo kot tudi v Ljubljano prihajali odkupovat čipke krošnjarji in potovke (80). V Idrijo so prihajali še v 19. stoletju hrvaški prekupci ob semnjih in so odkupovali čipke kar v gostilnah (81). Veliko krošnjaric pa je bilo med samimi domačinkami. Za te vrste trgovanja se je do danes ohranil v Idriji in okolici izraz »gremo na kupčijo« in v kamniški okolici »gremo na rajžo« (82). Tako se je leta 1813 prijavilo za pridobitev ustreznih dovoljenj za trgovine kar 26 prekupčevalk iz Idrije in iz Sp. Idrije (83).

Na splošno še danes omenjajo ljudje v Idriji in okolici, da je večina »kopčiu« izkoriščala klekljarice. Zlasti v času, ko čipke niso šle v promet, so v zameno za čipke prinašale blago, ki ga je morala delavka hočeš nočeš vzeti (84). S tem v zvezi je zanimiv razglas, ki ga je izdalo županstvo mesta Idrije 27. junija 1927, z naslednjim besedilom: »Prizadetim naznanjam, da sem pozval prodajalke čipk, da plačujejo zbrano blago v gotovini in ne potom zamenjave manufakturnega blaga, kakor se je godilo prepovedanim potom poprej. Vsak prodajalec čipk, gori navedenim prodajalkam ima dolžnost, da naznani na tukajšnji urad morebitne prestopke in se poziva, da se podvzame potrebne korake na račun prestopnic« (85).

Iz krošnjarstva se je razvila proti koncu 19. stoletja tudi prava trgovina s čipkami. Prvo trgovino

v Idriji je ustanovila leta 1865 Karolina Lapajne na Tomu, ki je skupaj s svojim možem Štefanom trgovala s čipkami že od 1861. leta naprej. Prodajala sta čipke stalnim odjemalcem na Dunaju, v Pragi in Rigi. Po svetovni razstavi čipk na Dunaju 1872. in v Parizu 1873. leta, kjer so bile idrijske čipke odlikovane z najvišjimi odličji, so se začeli oglašati kupci iz različnih držav (86). Zunanje tržišče je še bolj razširila firma Franc Lapajne, ki je bila ustanovljena leta 1875. Očeta Franca je nasledil sin Pavel in njegova žena Amalija, ki je trgovala s čipkami prav do osvoboditve. Ko je po prvi svetovni vojni povpraševanje po čipkarskih izdelkih začelo naraščati, so bile med pomembnimi odjemalci Italija, Nemčija, Avstrija, Finska, Švedska in Argentina (87). Pri Francu Lapajnetu se je izučil Anton Primožič, ki je 1896. leta odprl lastno trgovino s čipkami v Žireh (88). Poleg omenjenih je bilo še mnogo drugih trgovcev s čipkami. Ohranjeni vzorčniki in tiskani katalogi idrijskih trgovcev Dragotina in Franca Lapajneti nam obenem z bogato trgovinsko dokumentacijo pričajo, da so posamezni trgovci veliko storili za širjenje in izboljšanje našega čipkarstva (89). Nekaj časa je s čipkami trgovala tudi novo ustanovljena čipkarska šola v Idriji, kar pa je je že v prvem desetletju našega stoletja, ko je opustila trgovanje, privedlo do velikih bojov med trgovci in šolo, do bojov, ki so se prenesli celo na politično polje (90). Od leta 1907 naprej je s čipkami trgovala tudi država, že leta 1911 pa je trgovanje opustila (91). Kupčijske posle je opravljal tudi Osrednji zavod za žensko domačo obrt na Dunaju do razpada avstroogrske monarhije, leta 1919 pa je prevzel njegove posle Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani. Danes trgujeta s čipkami podjetji Čipka v Idriji in Dom v Ljubljani (92).

Prve določnejše podatke o d o h o d k u , ki ga je prinašalo čipkarstvo državi, imamo šele za 19. stoletje. Že pri površni primerjavi z drugimi obrtnimi panogami pa spoznamo, da je čipkarstvo v 19. in deloma tudi še v 20. stoletju daleč prekašalo ostale proizvode domače obrti.

Tako je že v letu 1872 narasla letna vrednost narodnega dohodka od 20 do 25.000 goldinarjev in je v naslednjih letih, kljub nekaterim okoliščinam, ki so ovirale uspešnejše trgovanje, še vedno naraščala, ker se je za klekljane čipke vedno bolj zanimal zunanji trg in so začela prihajati naročila celo iz Egipta, Aleksandrije in Argentine (93). Tako je že 1885. leta vrgel zaslužek s čipkami 100.000 florintov, do 1890 pa je narasel na 150.000 (94).

Podatki o dohodku s klekljanimi čipkami za naslednja leta so precej pomankljivi. Vsekakor je med obema svetovnima vojnoma obenem s številom aktivnih klekljaric tudi znatno padel dohodek.

Kmalu po drugi svetovni vojni opazamo, da je začel dohodek naraščati. Za ilustracijo naj navedemo, da je imelo obrtno podjetje Čipka že v letu 1955 za 40.341.000 S din in ob nenehnem naraščanju v letu 1960 za 155.291.000 S din prometa (95).

Po podatkih gospodarske zbornice v Ljubljani izpričuje celotni izvoz čipk v naslednjih letih, do leta 1965, ko je znašal 402.500.000 S din, še vedno naraščanje, po tem pa je začel upadati. Leta 1968 je znašal samo 220.000.000 (96).

Ugotavljanje tehnološkega in formalnega razvoja naših klekljanih čipk je precej zamotano, ker je treba upoštevati tuje vplive in spoznavati domače ideje ter razločevati posnemanje od soustvarjanja. Posebej, ker za 17. in v glavnem tudi za 18. stoletje nimamo na voljo gradiva. Letnici 1677 in 1688, z rimskimi številkami napisani na rjuhah, ki ju hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani,

**tehnološki  
in formalni razvoj**

sta bili gotovo napisani kasneje, kar spoznamo že pri površnem preverjanju. Pa tudi metrske čipke »vejevke, ta drobne ali tudi hrvaške« imenovane, so vsaj sto let mlajše (97). Prav tako so tudi klekljane čipke, ki obrobljajo oblačila našega plemstva iz 17. in 18. stoletja, po vsej verjetnosti obenem z oblačili prišle od drugod. Saj nimamo prav nobenih pričevanj, da bi v Idriji ali v Ljubljani izdelovali čipke, primerne za plemiške zahteve (99). Isto velja tudi za čipke, klekljane iz zlate ali srebrne niti, ki obrobljajo duhovniška oblačila in bogoslužno opremo (99).

Že pri površnih primerjavah ohranjenega gradiva iz 18. in 19. stoletja spoznamo, da so renesančne in baročne čipke različnih nizozemskih in italijanskih čipkarskih središč, v največji meri bruseljske, beneške in milanske, pa naj bo to po češkem, avstrijskem ali hrvaškem posredništvu, sodelovale pri tehnološkem in formalnem izoblikovanju naših klekljanih čipk. Vsekakor pa se naše tedanje čipke, kot je pripomnil že Hacquet (100), niti po tehniki, niti po formalnih idejah ne morejo primerjati z izvirniki.

Strokovnejši razvoj našega čipkarstva se je začel, kot omenjeno, že za časa Marije Terezije. Obenem z učiteljicami, ki jih je pošiljala z Dunaja v Idrijo in Ljubljano, prihajajo k nam tudi novi vzorci in novi tehnični prijemi (101). Ti vzorci so nedvomno zahajali tudi med ljudi. Spretnejši so jih kopirali in predelovali. Nekatere čipkarice so bile še posebej spretno in so vzorcu, ki so ga imele pred seboj, še same kaj dodale po svojem okusu (102). Številni domači risarji vzorcev, predvsem Idrijčani, so nadvse spretno oblikovali vedno nove vzorce (105).

Proti koncu 18. pa tudi še v 19. stoletju so klekljali zvečine **stavljene** metrske čipke, ki so bile po tehniki kot tudi po enakomerno ponavljajočih se geometričnih vzorcih še najbolj podobne ali pa večkrat povsem enake čipkam, kakršne so izdelovali na Slovaškem in Hrvaškem (103). Za izpejlavo teh čipk je klekljarica rabila mnogo, tudi po petdeset parov klekljev ali še več, saj je klekljala vsak postavek posebej. V Idriji in okolici so ženske že ob koncu prejšnjega stoletja opustile ta nedvomno napornejši in počasnejši način klekljanja.

Preprostejše stavljene čipke, navadno iz bolj grobega domačega sukanca, so ženske zvečine klekljale brez predloženega vzorca »papirca«, »kar po poustru«, kar se za Idrijo in okolico spominjajo le še najstarejši (104). Brez »muštra« so klekljale ženske tudi v kamniški okolici in so si vzorec za čipko (v strokovni literaturi jo označujejo kot »torchon«) same sproti izmišljevale (105, sl. 23, 24).

V tehniki stavljenih, tako imenovanih »pečnih« čipk so nadalje klekljane čipke, ki obrobljajo datirane prtiče z letnico 1761 (sl. 9), 1841, 1843, in rjuho z letnico 1848 (106). Čipke, ki obrobljajo ženska pokrivala, peče (sl. 12) in velikonočne prtiče z letnicami 1829, 1843 in 1848, so klekljane iz bombažne niti (107).

Za širše ali ožje metrske čipke, kakršne so klekljali v Idriji, povzemamo po ohranjenem vzorčniku iz leta 1839 nekaj domačih imen: šice iz muhov, male resovke, serckovke vozke zobkovce, kolesce, goste ketence, repetničarce in škerbce iz sercami (108). Posamezne domače oznake so se prenesle tudi na čipke iz druge polovice 19. stoletja, kjer so bili uporabljeni podobni motivi.

Poleg stavljenih čipk so klekljali že v drugi polovici 18. stoletja, kot priča tudi prtič z letnico 1794 (sl. 10) tako imenovane **sklepljene**, jeftane, ali kot jih označujejo danes, kvačkane čipke. Klekljarica sledi predloženemu vzorcu in jefta ali kvačka postavke skupaj z jeftarico ali kvačko. Po starej-

šem načinu so namreč ženske uporabljale za spajanje postavkov vedno le debelejšo šivanko s povoskano glavico, danes pa v glavnem že vse uporabljajo kvačko. Med temi čipkami, ki jih označuje širok trak »ris«, navadno na obe strani sukan, so značilne čipke z mrežico, »pounenjem«, po kateri se vijugajo vzorci v obliki širokih risov (sl. 11). Po vzorčniku iz leta 1839 so to: skvafavke, srednje vejce, zabce drobne krišovke itd. (109). Po današnjem ljudskem poimenovanju pa so to »vejevke, tudi te drobne ali hrvaške špice«. Hrvaške verjetno zato, ker so jih ob koncu 19. stol. veliko kupovali Hrvatje za kmečko nošo, po drugi strani pa so to podobni vzorci, kot so jih delali v Lepoglavi na Hrvaškem. Mimo tega jih poimenujejo ljudje tudi »cerkvene špice«, saj obrobldjajo številne mašniške albe, ministrantske rokete in oltarne prte (sl. 14, 15).

Največ vzorcev za sklepljene čipke je bilo posvojenih in narisanih v Idriji v letih 1870 do 1880, ko so dunajski trgovci poslali v Idrijo nekaj sodobnejših vzorcev, med njimi tudi ruske. Domači risarji so namreč te vzorce večkrat predelali in jih po svoje spreminjali (110). Neposredno z Dunaja je čipkarska šola v Idriji dobivala tudi vzorce, ki so jih risali dunajski profesorji na Osrednjem čipkarskem tečaju na Dunaju. Najrazličnejše predloge za klekljanje čipk pa so izhajale tudi v tedanjih modnih časopisih.

Nove vzorce na osnovi starih, že kar tradicionalnih oblik in na osnovi številnejših sodobnejših vzorcev jer med prvimi izoblikovala družina Ferjančičeva iz Idrije (111). V tem času se je oblikovala tako imenovana »idrijska čipka«, dobila svoj izraz, ki jo je opredeljeval med drugimi srednjeevropskimi čipkami. V osnovi so bile to tako imenovane »pogačke in rogljički« (sl. 17), iz katerih so se potem razvili vsi drugi vzorci, imenovani z najrazličnejšimi domačimi imeni, kot so: križčovke, srčkovke, krancnovke (sl. 20), potonke, močeradovke (sl. 19) itd. Za razloček od starejših čipk, ki so bile delane samo na metre, se uvajajo sedaj prvič tudi drugi formati, tako ovali, trikotniki, pravokotniki (sl. 27) in okrogli prtički (sl. 26), ki se rabijo bodisi samostojno ali kot vložki. Poleg geometričnih, rastlinskih in predmetnih stiliziranih motivov so prišle na prehodu v 20. stoletje v modo tudi čipke z najrazličnejšimi figurami. Za cerkvene potrebe pa se izdelujejo še vedno metrske čipke, na prehodu v 20. stoletje z vzorci v novogotskem stilu (sl. 28, 29).

Tako so nastale prav v sedemdesetih letih 19. stoletja obenem s formalnimi spremembami tudi spremembe v tehniki klekljanja, ki pa se v načelu vendarle naslanja na do sedaj znane čipkarske tehnične elemente (112). Čipke s širokim risom so namreč izdelovali v Flandriji, Brabantu in v Šleziji že v drugi polovici 17. stoletja. Predvsem slovanski narodi pa so tuje predloge po svoje preoblikovali in tako poustvarili, da lahko govorimo o ruski, slovaški, hrvaški in idrijski čipki (113). Široki ris, tudi idrijski ris (kot mu pravijo v Idriji), nadalje široka gasca (Selška dolina) in platenca (Poljanska dolina) (114) označuje idrijsko čipko vse do 1918. leta V času italijanske okupacije, zlasti pa med obema svetovnima vojnoma, se je na celotnem klekljarskem območju, razen v kamniški okolici, udomačil ozki, tudi slepi ris ali slepa gasca (sl. 30) pod vplivom vzorcev, ki so jih risali v italijanskih središčih. V Idrijo so pošiljali vzorce iz Gorice, novo tehniko pa so poučevali najprej učiteljice iz Benetk (115). Danes le še starejše ženske klekljajo čipke s širokim risom. Pri čipkah z ozkim risom pa opažamo, da so domači risarji tudi tuje, največkrat italijanske predloge preoblikovali po lastnem okusu in uvedli posamezne nove tehnične elemente. Po drugi strani pa tudi še danes ustvarjajo risarji vzorcev po lastnih idejah vedno nove vzorce (116).



1. Še posebej pa se moram zahvaliti Amaliji Lapajnetovi, bivši trgovki s čipkami, učiteljici Ivan-ki Čerinovi, risarki vzorcev Zorki Rupnikovi, direktorici Čipke Nežki Jemcevi in učiteljici Ma-riji Trohovi ter Justinu Miheljevi iz Idrije. Brez njihovega sodelovanja, brez sodelovanja di-rektorja muzeja v Idriji Jurija Bavdaža in sodelovanja Boža Račiča, ki je dal za razstavo pre-cej gradiva o čipkarstvu, bi marsikateri podatek o klekljanju čipk izostal.
2. Primerjaj splošne podatke v delu: Ema Marková, Slovenske čipky, Bratislava 1962, str. 9—12; Marie Schütte, Alte Spitzen, Berlin 1914, str. 82 ss.
3. Številni člankarji v dnevnem časopisju s konca 19. stoletja, npr. Die Spitzenindustrie, Laiba-cher Zeitung 1873, št. 213, str. 1531.
4. J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain, Nürnberg 1686, XI. str. 706.
5. Oltarnega prta s stavljeno klekljano čipko z letnico 1636, ki ga hrani Narodni muzej v Ljublja-ni, ne moremo za zdaj pripisati niti ljubljanskim niti idrijskim klekljaricam.
6. Hofkammerarchiv, Wien, Innerösterr. Quechsilberbergwerke 18327, fasc. za leto 1965—1966. Citirano po članku Marije Verbič, O začetkih slovenskega čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo, Kronika 3, 1969, leto XVII, str. 160.
7. Marija Verbič, Gospodarski stiki Idrije z Loko v XVI. in XVII. stoletju, Loški razgledi, 1963, str. 103.
8. Muzej v Idriji, Arhiv rudnika živega srebra v Idriji, Berichte und Resolutionen, fasc. za l. 1751—1752, akt iz 10. 1. 1752. Citirano po Verbič, o. c.
9. Arhiv Slovenije v Ljubljani, Arhiv kamere in reprezentance, Commerciellen Commission, Spitz Klöpplerey, fasc. 23 od 11. 1. 1763. Citirano odslej AS z navedbo ustreznega datuma. Za pre-vode omenjenega arhivskega gradiva se tudi na tem mestu zahvaljujem prof. Bredi Turkovi. Primerjaj nekatere ugotovitve v članku Verbičeve, o. c. str. 158.
10. Isti.
11. Hermann, Reisen durch Oesterreich, 1783, str. 39.
12. Hacquet Baltasar, Abbildung und Beschreibung der Südwest-und östlichen Wenden, Illyrer und Slawen, Leipzig 1801, str. 36.
13. Župnijsko-dekanijski arhiv Idrija, Karta razširjenosti izdelovanja klekljanih čipk iz leta 1905. Za pomembno gradivo iz omenjenega arhiva, ki mi ga je dal na voljo dekan Filipič, se mu tudi tu lepo zahvaljujem.
14. Vrhovnik Ivan, Trnovska župnija, Ljubljana, 1933, str. 90.
15. Terenski zapiski, Makarovič Marija, vasi v okolici Kamnika, odslej TZ za 1969.
16. Za širjenje te obrti primerjaj še Janko Jovan, Domači obrti na Kranjskem, VI. Čipkarstvo, Dom in svet, 1903, str. 750 in Makarovič, TZ za Koroško Belo in Žiri.
17. Makarovič, TZ za navedene kraje, 1969.
18. Po podatkih Nežke Jemec tudi še danes Vojskarice največ klekljajo.
19. Ljudje menijo, da je klekljanje veliko bolj naporno delo kot delo v tovarni.
20. AS, 12. marca, 1763.
21. isti, 16. aprila, 1763.
22. isti, 27. septembra, 1763.

23. Lado Božič, Idrijsko čipkarstvo, Idrijski razgledi, 1956, št. 1. str. 6.
24. Isti in Božo Račič, Slovensko čipkarstvo, s posebnim ozirom na loško območje, Loški razgledi 1968, str. 123 ss. Nadvojvodinja Štefanija, belgijska princesa je uvedla tudi poučevanje čipk v Izoli, kjer je bila ustanovljena šola 1883. leta. Za podatek se zahvaljujem ravnatelju mestnega muzeja v Kopru Janezu Kramarju.
25. Župnijsko-dekanijski arhiv, Idrija.
26. Primerjaj še nadrobnejše podatke v delu Račič, o. c. str. 131.
27. Za zgodovino našega čipkarstva je vsaj že od 18. stoletja naprej značilno prepletanje založniškega sistema (kjer so klekljarice dobivale sukanec od delodajalcev) z nezaložniškim (sukanec so same nabavljale). Primerjaj tudi Verbič, o. c. pod opombo 7.
28. AS, 30. maja, 1763.
29. Še danes poudarjajo ljudje, enako ugotavljamo po statistikah za prejšnja leta, da so rudarji premalo zaslužili in so morale še nekaj prislužiti tudi njihove žene.
30. Otroci in fantje so pomagali zlasti takrat, ko je bilo treba hitro izvršiti večja naročila.
31. Vrhovnik, o. c. str. 90.
32. Makarovič, TZ za Idrijo, Poljansko dolino in druga klekljarska naselja, 1969.
33. Zanesljivo številčno stanje bi lahko ugotovili edino z osebno anketo po posameznih vaseh, ki je pa v okviru zastavljenega dela nismo mogli izvesti.
34. AS, 9. februarja, 1763.
35. Isti, 30. maja, 1763.
36. Muzej v Idriji, Arhiv rudnika živega srebra v Idriji, citirano pod op. 7.
37. Laibacher Zeitung, Krainische Hausindustrie, 1890, št. 253.
38. Jovan, o. c. str. 751.
39. Isti.
40. Račič, o. c. str. 129.
41. Makarovič, TZ za navedene kraje, 1968 in 1969.
42. Primerjaj številna poročila in opombe k izpolnjenim tabelam, ki jih je razpošiljala Trgovska in obrtniška zbornica v Ljubljani v AS, TOI, fasc. 206.
43. Isti, Paleček, Gorenja vas, dopis od 1. julija 1918 in 2. februarja 1917.
44. Isti in Dragotin Lapajne, 15. oktobra 1916.
45. Isti, Paleček, 1. julija 1918.
46. Po podatkih v AS, TOI, fasc. 206.
47. Ilešič Svetozar, Geografski vestnik, Škofje loško hribovje, 1938, str. 85.
48. Arhiv Obrtnega podjetja Čipka, ki mi je bil v celoti na voljo.
49. Isti.
50. Po podatkih Jerneja Šušteršiča v arhivu Doma v Ljubljani.
51. Arhiv Čipke in Doma. Za vse podatke v Domu se zahvaljujem sekret. podj. tov. Bredi Fojkar.
52. Domačinke imenujejo to »potrebni luksuz«, v katerega so vštete obleke, nakit, tudi gospodinjski stroji ipd.
53. Po podatkih direktorice Čipke, Nežke Jemec. in odkupovalke čipk na Koroški Beli, v Cerknem.



54. Gorica, št. 40. 1912.
55. Laibacher Zeitung, 1873, št. 213, str. 1513.
56. Mestni arhiv v Ljubljani, Reg. I, fasc. 813. fol. 21. Uebersicht der Mittelpreise der vorzüglichsten Lebensbedürfnisse, jan. 1873. Za podatke se zahvaljujem v. arhivarju dr. Ladu Valenčiču.
57. Laibacher Zeitung, Krainische Hausindustrie, 1890, št. 253.
58. Mestni arhiv, Reg. I, fasc. 901, fol. 74, Marktpreise Tabelle, 20. jun. 1890.
59. Makarovič, TZ, Ligojna, 1969.
60. Anton Kogej, Čipkarice, Naša moč, 1919, XIV, št. 16.
61. Privatni trgovski arhiv, Idrija.
62. Makarovič, TZ za Idrijo, 1969.
63. Isti, za razne kraje na klekljarskem območju.
64. Podatek direktorice Čipke, Nežke Jemec.
65. AS, 30. maja, 1763.
66. Verbič, Kronika, o. c. str. 158.
67. Primerjaj ugotovitve Verbičeve v Kroniki, o. c. str. 158. Po zatrdilu direktorja Pokrajinskega muzeja v Mariboru, ki se intenzivno ukvarja z raziskovanjem naše plemiške noše, dr. Sergeja Vrišerja, so plemiška oblačila prihajala iz drugih krajev.
68. Po podatkih privatnih trgovskih arhivov, Idrija.
69. Primerki peč v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani in drugod.
70. Primerki čelnikov v Etnografskem muzeju v Ljubljani.
71. Primerki jalb in poclja, istotam.
72. Upodobitev ljubljanskega meščana na mrtvaškem odru, Narodna galerija, kjer so naslikane blazine s klekljanimi čipkami.
73. Primerki v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani.
74. Primerki v Etnografskem muzeju v Zagrebu in v Ljubljani.
75. Podatki g. Amalije Lapajne.
76. AS, 30. maja, 1763.
77. Isti, 9. februarja, 1763.
78. Isti, 12. marca, 1763.
79. Isti, 30. maja, 1763, primerjaj še ugotovitev dr. Verbičeve, Kronika, o. c. str. 158.
80. Primerjaj Božič, o. c. in Makarovič, TZ za Idrijo, 1969.
82. Makarovič, TZ za Idrijo in Stahovico.
82. Makarovič, TZ Idrija.
83. Božič, o. c. str. 6.
84. Makarovič TZ, Idrija in Božič, o. c. str. 6.
85. Župnijsko-dekanijski arhiv, Idrija.
86. Božič, o. c. str. 7.
87. Po knjigovodskih knjigah in dopisih firme Franc Lapajne, po podatkih g. Amalije Lapajnetove.
88. Račič, o. c. str. 135.

89. Tako so vložili nekateri trgovci, zlasti Franc Lapajne, veliko denarja v reklamne namene, vzorčnike itd.
90. Primerjaj napadalne članke v Slovenskem narodu, Čipkarstvo, 1906, št. 51, in Naprej, 1906, št. 3.
91. Diplomska naloga, Arhiv Čipka.
92. Nadrobnejše podatke o trgovanju glej še pri Račič, o. c. str. 131 ss.
93. Laibacher Zeitung, 1873, št. 213.
94. Isti, št. 222 in Slovanski svet, 1890.
95. Arhiv Čipka, Idrija, za navedena leta.
96. Arhiv Gospodarske zbornice v Ljubljani, po podatkih tov. Marije Križman.
97. S tem popravljam napačno citirani letnici v delu dveh, za čipkarstvo pomembnih razprav. Račič o. c. str. 125 in Jelka Urh, Ciba, 1966, str. 31.
98. Razen kolikor jih niso naklekljale grajske gospe in nune po samostanih. Primerjaj že omenjeno ugotovitev dr. Verbičeve, Kronika, o. c. str. 158.
99. Enake zlate čipke imamo že na oblačilih iz 17. stoletja, ki so gotovo uvožene.
100. Hacquet, o. c. str. 36.
101. AS, 30. maja, 1763.
102. Mihael Arko, Zgodovina Idrije, Gorica 1931, str. 229.
103. Marková, o. c. slika 80, 83, itd. Adela Pleše, Hrvatski narodni ornamenat, Zagreb 1944, tab. 56.
104. Podatek g. Ivanke Čerinove, bivše učiteljice klekljanja v Idriji.
105. Tako kleklja še danes Šlebirjeva Manca iz Stahovice pri Kamniku.
106. Tekstilni depo Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, EM 1294, 916, 1308, 8824.
107. Isti, EM 904, 910, 911, 914.
108. Po ohranjenem vzorčniku iz Idrije za leto 1839, Slov. etnografski muzej.
109. Isti.
110. L(apajne), Naše čipke, Slovenski narod 1906, št. 51.
111. V literaturi in tudi pri ljudeh, posebej v Idriji, se večkrat poudarja, da je družina Ferjančičeva izumila poseben, idrijski ris, ki se izvaja s 7 pari klekljev. Po primerjavi z drugimi in starejšimi primerki, domačimi in tujimi, spoznamo, da to ne drži. Za potrdilo te domneve se najlepše zahvaljujem tudi ga. Danici Bröslerjevi, najboljši poznavalki jugoslovanskih klekljanih čipk.
112. Prav ti elementi, ornamentika in tehnika, dokazujejo, da gre tu za spretno posvajanje preoblikovanje tujih vzorcev, ne pa za povsem nove tehnične in formalne oblike.
113. Na splošno je navada pri označevanju klekljanih čipk, da se imenujejo po večjih središčih izdelave, čeprav jih klekljajo tudi v okolici, tako naprimer: lepoglavske, beneške, bruselske, milanske čipke, idrijske čipke itd. Velikokrat so se idrijske čipke prodajale na drugi strani kot na primer češke čipke.
114. Anka Novak, Domača obrt na Gorenjskem, Kranj 1965, str. 13.
115. Podatek Amalijske Lapajnetove iz Idrije.
116. Posebej velja to za tehnično sodelavko in zelo sposobno ter spretno risarko vzorcev pri Čipki, za Zorko Rupnikovo.

## **bone-lace**

This exhibition shows the development of bone-lace in the Slovene provinces from the end of the 17th century (from which the first authentic records date) down to our days. The several sections of the exhibition illustrate the beginnings, the spreading and advance of lace-making, together with the pertinent schools. The lace-makers are presented, their number and earnings are dealt with, followed by the consumption of laces, their trade, and the national income fetched by this home industry. Finally, the technological and formal evolution of bone-lace is demonstrated with numerous typical examples of such lace and their application, with inland and foreign patterns.

This exhibition gives the first museumlike survey of this home industry, which — mostly organized and controlled by entrepreneurs — usually spread over non-agrarian and economically passive regions, where there were fewer chances of any other livelihood. On the other hand, the exhibition shows part of our people's creativeness.

## **the advance of Lace-Making and Its Spreading**

From the 16th century on, when lace-making was in full swing in Italy, in the Netherlands, Dalmatia and elsewhere about Europe, we still have no details of this activity in Slovenia. The first testimony of lace-making in Carniola dates from the year 1686, by the historian Valvasor. The oldest written document on lace-making at Idrija originates from 1696 and mentions that some country retailers brought victuals to Idrija in exchange for laces. The ever growing demand for bone-lace and, at the same time, the improved mercury extraction at Idrija (resulting in the loss of female jobs in the mercury-mine) made the local womenfolk more and more take up the lace-making craft.

All the later sources relate that in the 19th century lace-making expanded over the entire vicinity of Idrija, seized (late in that century) the regions of Cerkno and of Trnovski gozd (the Trnovo Forest), and early in the 20th century also the Selca and Poljane Valleys.

Summarizing, one might state that lace-making has gained a good foothold in non-agrarian regions with a native proletariat and unemployed women, furthermore in passive agrarian and hilly areas with long winters, which have up to our days offered favourable conditions of this home industry.

## **the advance of lace making and the pertinent schools**

In the 17th and 18th centuries, lace-making was in our territory both in technical and in organizational regard left to itself. Because of the poor craftsmanship, the unsuitable material and the keen competition of foreign products, our laces were only modestly gaining ground on the market. Empress Maria Theresa, true to her mercantile economic policy, cared for the advance of our lace-making, especially for an appropriate specialized training both in Ljubljana and at Idrija.

The first native teacher was Ivana Ferjančič, a miner's daughter. Born at Idrija in the year 1850, she was a clever lace-maker; she perfected herself in Tyrol and became in 1876 the first teacher in the newly established lace-makers' school at Idrija. In the same year, the Austrian Ministry of Trade in Vienna founded a Board of Control with a lace-making course at Idrija, which repeatedly organized lace-making courses in the country-side; afterwards, owing to the brisk interest of the population, they developed into schools. Until the First World War, the lace-making industry successfully developed at Idrija and in other regions. After the year 1918 the Littoral with Idrija fell to Italy, whereas other places where lace-making was also

a tradition came to the newly established Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. In this new state the Viennese Institute for Female Home Industry ceased functioning and a new similar institute had to be founded. Hence, the Central Institute for Female Home Industry at Ljubljana was launched and remained active till the liberation (1945).

The proficiency in lace-making has been — quite apart from schools and courses — passed on to the younger generation by the old always teaching the young.

This type of lace was made chiefly by women, partly also by men, of various social strata. Besides indigent cottagers' and crofters' families, to whom this activity meant a very important source of income for their livelihood, also some wealthier peasant women, even on large farms, were making lace. In any case, this activity was to country people a pronouncedly seasonal job in the months with lesser agricultural work. On the other hand, destitute women in agrarian settlements — unless day-labourers — were lace-making throughout the year and so were the women in towns, first of all at Idrija.

Until the Second World War it was, especially at Idrija, customary for the women to visit each other for group work, which was called »v vas hoditi« (going visiting), and was common from Martinmas to Easter. Such group lace-making has subsisted up to our days in certain villages.

Thanks to the general promotion of lace-making, the number of lace-makers considerably increased in the second half of the 19th century. During the First World War this number notably diminished owing to the lack of appropriate thread and to the employment of women in other jobs. After the Second World War the number of lace-making women totalled 13,000.

In recent years the statistics have again shown the number of lace-making women to decrease. Girls and housewives work out, and only make lace in their scarce spare time or do not make lace any more. Finally, the considerably raised standard of life has also reduced the number of lace-makers.

Although lace-making is still a comparatively underpaid activity, still fairly many people occupy themselves with lace-making. By and large, lace-making means also in our days a more or less convenient rise of their living standard; to some old people their only source of income; and to others their welcome extra-earnings.

The earliest precise data about the lace-makers' earnings originate from the year 1873, when the female home-workers in the area of Idrija rarely earned more than 50 kreutzers per diem; these daily earnings sometimes amounted to as little as 13 kreutzers. About 1910, in the keen competition among the several types of laces, these earnings were only between 0.28 and 0.70 yrown (14 and 35 kreutzers).

At the beginning of the 20th century, lace-making fetched a good deal more, when the workers mostly made laces for ecclesiastical use and also exported huge quantities chiefly to America. Thus in the year 1910 a hard-working female lace-maker in daily 14 hours of work earned 1 yrown (50 kreutzers). In recent years the prices of lace-products have been continuously growing; notwithstanding, they are still underpaid: The monthly income of a very hard-working female lace-maker slightly exceeds 300 dinars, which is far below the legal subsistence minimum. What is worse, this amount is earned in as many as 10—12 hours daily, including the Sundays.

## **the lace-makers**

## **the lace makers' earnings**

## **the consumption of lace-work**

Bone-lace, made in the 17th and 18th centuries of coarse home-spun twine, was intended for farmers and churches. Such laces were not worn by wealthy townswomen and noblewomen: For them, laces of finer thread were imported from abroad.

In the 19th century the main consumers of bone-lace in the Slovene provinces were: wealthy farmers from the Alpine region, the church, and farmers from the neighbouring Croat territory. Outside the Slovene provinces, bone-lace was sold mostly to ecclesiastical and rural consumers.

Towards the end of the 19th century the inland market was losing its interest in bone-lace. Whereas the number of inland purchasers was diminishing, the number of foreign consumers was ever more augmenting, and they are still the most important buyers. When late in the 19th century single clever merchants started a successful trade with foreign parts, their American partners ordered church-lace by the metre mostly from Idrija merchants, in huge quantities. At present, foreign purchasers chiefly buy tablecloths, napkins and lace-insertions for bed-linen.

## **the bone-lace trade**

At least initially, the female lace-makers were (concerning the sales of their products) probably left to their own resources. Afterwards the most enterprising lace-makers seem to have gathered and brought their bone-laces in baskets on their heads to the markets of major towns. From as early as the 17th century there are authentic records of hawkers and female messengers coming to Idrija and even to Ljubljana to buy up bone-lace. And many hawkers were among the native womenfolk.

Out of this pedlary, towards the end of the 19th century true lace-shops developed. The first such shop at Idrija was founded in 1865 by Katarina Lapajne together with her husband. They sold bone-lace to steady customers in Vienna, Prague and Riga. The foreign market was expanded by the firm Franc Lapajne, established in 1875. Franc was succeeded by his son Pavel and his daughter-in-law Amalija, who was selling bone-lace up to the liberation (1945). Between the two World Wars the leading customers of this firm were in Italy, Germany, Austria, Finland, Sweden and the Argentine.

For some time bone-lace was also sold by the new lace-making school at Idrija. Until the ruin of the Austrian-Hungarian Monarchy sales were also managed by the Central Institute for Female Home Industry, whose function was in the year 1919 taken over by the Central Institute for Female Home Industry in Ljubljana. Today bone-lace is marketed by the two firms »Čipka« of Idrija and »Dom« in Ljubljana.

## **technological and formal development**

Even a superficial comparison with the preserved material from the 18th and 19th centuries shows the Renaissance and Baroque lace-work from various Dutch and Italian lace-making centres, especially from Brussels, Venice and Milan, to have — by Bohemian, Austrian or Croat agency — contributed to the technological and formal shaping of our bone-lace. A technically improved development of our lace-making industry began, as has been mentioned above, as early as Maria Theresa's reign. Together with the teachers sent by the empress from Vienna to Idrija and Ljubljana, new patterns and new technological apaches arrived in our country. These patterns doubtless spread among the people, and were copied by the defter workers, who then redesigned them in their own ways. Numerous native pattern-designers, chiefly at Idrija, most cleverly shaped new and new patterns.

Towards the end of the 18th and also in the 19th century bone-lace was made mostly by the metre; these products were technically and by their constantly repeated geometric patterns very similar or frequently entirely equal to bone-lace patterns made in Slovakia and Croatia. To make such lace, the lace-maker needed as many as fifty pairs of bobbins or even more. Simpler bone-laces, usually of rather coarse homespun twine, were made without any special paper pattern, just on the lace-pillow («povšter»), which is at Idrija and in the vicinity remembered only by the oldest lace-makers. Without pattern, the so-called «torchon» laces are still made in the vicinity of Kamnik.

Besides lace-ribbons to trim ladies' hats, Easter napkins, pillows, covers and church linen, as early as the second half of the 18th century the so-called composed laces were produced. In making this kind of laces, the worker follows a given pattern and then combines the parts with a sewing or crotchet-needle. Among these laces, characterized by a broad ribbon and a circle, usually on either side, the most typical are laces of minute meshwork interlaced with patterns of broad woven rings. The broad woven ring, called the «Idria Ring», was distinctive of the Idrija bone-lace up to the year 1918. Under the Italian occupation (between the two World Wars) in the entire lace-making area — except in the vicinity of Kamnik — a narrow-type woven ring came into general use, under the influence of patterns from Italy. At present, bone-laces with broad rings are made only by elderly women. As for narrow-ring bone-lace, the native designers try to adapt even foreign (mostly Italian) patterns as intensely as possible to their own taste and enrich them with elements of older laces. Moreover, they create new and new patterns after their own ideas.

*L'intento della mostra è di rappresentare lo sviluppo del merletto confezionato a tombolo nella Slovenia sin dalla fine del secolo XVII, da quando cioè se ne sono potute verificare le prime autentiche origini, fino al giorno d'oggi.*

*Esporremo qui di seguito dai suoi primi inizi il suo diffondersi ed il promovimento della merletteria, accumulatasi oltretutto ad istituzioni didattiche. Vi si rappresenteranno i produttori dei merletti a tombolo, quanti ne erano e quale ne era stato il loro reddito. Ci si adopererà inoltre di conoscere il piazzamento del prodotto, della sua commerciabilità e dell'entrata nazionale apportata da questo artigianato. Infine per mezzo di numerosi modelli in considerazione dell'uso loro applicazione nelle varie costumanze, sia nel nostro paese, che dall'estero, si potrà avvertire lo sviluppo tecnologico e figurativo di questo artigianato.*

*La mostra che vi presentiamo è una delle prime rassegne del genere, cioè di un artigianato prettamente di carattere nazionale, che venne ad introdursi e maggiormente ad estendersi nelle regioni agrariamente povere ed economicamente passive, nelle quali più esigui vi erano le possibilità di altre risorse. D'altra parte la mostra potrà palesare pure la risoluta forza di volontà e di inventiva del nostro popolo.*

*Della situazione iniziale nel secolo XVI, quando cioè in Italia, in Olanda, in Dalmazia ed in altre parti dall'Europa, fioriva l'industria del merletto, non disponiamo di sostanziali dati, relativi l'industria del merletto nella Slovenia. Una delle prime segnalazioni circa quest'industria nella Carniola possiamo avvertire nel 1686 in un'opera dello storico Valvazor, mentre fra i primi documenti circa l'industria dei merletti ad Idria, è quello dell'anno 1676, il quale ci rivela che, in cambio di prodotti commestibili forniti ad Idria da commercianti, detta merce veniva retribuita col pagamento in merletti.*

*La richiesta sempre più forte dei merletti e d'altra parte il sempre più progredito processo produttivo per il minerale di mercurio ricavato nelle miniere di Idria, per cui la manodopera femminile ne veniva maggiormente a mancare di un qualche guadagno, proprio la donna è stata quella che si dedicò sempre più intensamente all'industria del merletto.*

*Da tutte altre le fonti comunque, si testimonia che nel secolo XIX la merletteria si estese in tutte le frazioni di Idria, raggiungendo allo scorcio dello stesso secolo quelle di Cerklje e della Selva di Trnovo, ed allo spuntare del secolo XX pure la valle della Sora di Selce e della Sora Poljanska.*

*In generale si può ben concludere che l'industria dei merletti abbia trovato un buon terreno nelle regioni del paese meno fertile per l'agricoltura, abitato da una popolazione proletaria, dove la donna non veniva ad essere occupata, e di seguito nelle regioni agrariamente passive, nelle zone montuose, dove i lunghi inverni offrono ancor'oggi le migliori condizioni per l'industria casalinga del merletto.*

*La confezione del merletto durante il XVII secolo ed il XVIII secolo, era lasciata sia dal lato tecnico, sia da quello organizzativo — per così dire tutta a se stessa. Causa la manchevole confezione con materiale grezzo non adeguato, il nostro merletto — specialmente per causa della forte concorrenza dall'estero — si apriva molto moderatamente la sua strada verso il mercato. Appena l'imperatrice Maria Teresa — seguendo la politica economica — si premurò non solo di promuovere l'industria merlettiera, ma pure in modo speciale per l'addestramento tecnico del ramo, così a Ljubljana che ad Idria.*

*La prima maestra oriunda da Idria, figlia di un minatore, è stata Giovanna Ferjančič. Nata ad Idria nel 1850 ben presto si rivelò come intelligente merlettaia. Nel suo lavoro si perfezionò anche nel Tirolo per di-*

**gli inizi ed il  
diffondersi  
dell'industria del  
merletto**

**promovimento  
dell'industria  
casalinga del  
merletto e le sue  
istituzioni  
didattiche**



ventare successivamente nel 1876 la prima maestra di merletteria presso la speciale scuola, proprio allora istituita ad Idria. Il Comitato ispettivo, col suo corso di merletteria ad Idria, fondato nello stesso anno dal Ministero del Commercio di Vienna, si prestava intanto per promuovere maggiormente quest'industria, organizzando all'uopo sempre nuovi corsi didattici nel contado, i quali corsi-a seguito del grande interessamento-diventarono istituzioni didattiche vere e proprie nel ramo della merletteria.

Fino alla prima guerra mondiale la merletteria ad Idria ed in altre sue frazioni, andò a svilupparsi con molta efficacia. Dopo il 1918 il Litorale austriaco-qui compresa pure Idria-venne incorporato all'Italia, mentre altre località, nelle quali si era andata a sviluppare l'arte del merletto, passarono al nuovo stato, proprio allora costituitosi, alla Jugoslavia. Siccome allora nella nuova Jugoslavia era cessata la competenza dell' „Istituto centrale per l'artigianato casalingo femminile" di Vienna, risultò necessaria la fondazione di una nuova istituzione del genere. Si istituì quindi a Lubiana l' „Istituto centrale di Stato per l'artigianato casalingo femminile", il quale rimase in carica fino alla liberazione dopo l'ultima guerra mondiale.

Non solo scuole e corsi didattici sono stati i promotori dell'arte merlettiera, la quale propriamente va a trasmettersi di generazione in generazione, cosiché i giovani diventarono veri maestri con la scuola dei vecchi.

Questo lavoro è lasciato anzitutto alle donne, ma tuttavia per un'esigua parte anche agli uomini di ogni cetto e livello. Accanto a famiglie povere, pigionali e capannare, alle quali la merletteria rappresentava per la loro vita quotidiana un'importante fonte di risorsa, vi si dedicavano anche signore benestanti e perfino proprietarie di fondi agricoli. Comunque sia, l'artigianato merlettiero rappresentava per la donna di campagna un'occupazione stagionale specialmente per le epoche in cui vengono meno i lavori impegnativi per la campagna. La donna più povera nelle varie frazioni agricole, non veniva ad occuparsi „a giornata", ma tutto l'anno lavorava al tombolo, il che comunque vale anche per la donna degli abitati vicini alla città e così pure per la stessa Idria.

Fino all' inizio della seconda guerra mondiale-specialmente ad Idria le donne avevano l'abitudine di raccogliersi in piccoli gruppi nell' abitazione di una o dell'altra. Questi ritrovi duravano abitualmente da S. Martino a Pasqua. In alcuni villaggi questo metodo di lavoro si mantenne fino al giorno d'oggi.

Nella seconda metà del secolo XIX-per particolare merito del promuovimento di questo artigianato-il numero delle merlettaie ebbe un rilevante aumento, mentre durante la prima guerra mondiale il numero venne considerevolmente a decrescere anzitutto per la mancanza di adeguato materiale (refe), circostanza questa, per la quale la manodopera femminile veniva impiegata per altri lavori. Comunque sia, dopo la seconda guerra mondiale in complesso il numero delle merlettaie raggiunse una media di 13.000 unità.

Giusta statistiche degli ultimi anni si può tuttavai osservare che questo numero va sempre più decrescendo. Difatti, ragazze e donne trovano occupazione fuori delle loro case, tanko-che al lavoro dei merletti si dedicano solamente durante lo scarso tempo che rimane a loro disposizione ed in molti casi addirittura pure lo tralasciano del tutto. Non minore il motivo di tale tralasciamento non è certamente la circostanza dell'accrescersi generale dello standard di vita.

**le confezionatrici  
del merletto  
al tombolo**

## a quanto ammontano i guadagni delle merlettaie

Nonostante il fatto che ancor' oggi la merletteria sia un lavoro relativamente poco redditizio, ci sono sempre numerevoli le merlettaie. In generale anche oggi questo lavoro significa un complemento più o meno proporzionato per un adeguato livello di vita, mentre a gente più anziana rappresenta l'unica fonte di sostentamento ed ad altri ancora un supplemento all'entrate a loro già conformatesi.

Circa il guadagno delle merlettaie dati più esatti si possono precisare già dall' anno 1873, quando le donne e le ragazze d'Istria raramente guadagnavano 50 soldi alla giornata, mentre risultava tale guadagno a scendere a perfino ai 12 soldi al giorno. Verso il 1910 al subentrare di una rimarchevole concorrenza, il guadagno giornaliero andava ad aggirarsi fra i 14 ed i 35 soldi.

Più rilevante era l'utile ricavato dalla merlettaia agli inizi di questo secolo per la produzione di merletti, in maggior parte per il fabbisogno delle chiese e di merletti per l'esportazione-specialmente in America — in grandi quantità. Nel 1910 p. e. una diligente e costante merlettaia in una giornata lavorativa di 14 ore, ricavava dal suo lavoro addirittura una corona austriaca (50 soldi).

Negli ultimi anni i prezzi del merletto subirono continuamente un accrescimento, se messi in paragone con quelli degli anni precedenti. Devesi tuttavia riconoscere che l'artigianato merlettiero ancor'oggi non viene giustamente retribuito, in quanto pure oggi l'utile ricavato mensile di una merlettaia molto zelante, non arriva al mese a più di 300.— dinari, dunque ad un limite molto inferiore di quello che si potesse considerare come il minimo per un adeguato livello di vita. D'altra parte sono necessarie ben dalle 10 alle 12 ore di lavoro-senza i giorni festivi — per l'utile più sopra segnato.

## il consumo dei merletti

I merletti di produzione del XVII e XVIII secolo, dunque di quelli che ancora si confezionavano col refe casalingo grezzo, maggiormente se ne consumava per il fabbisogno dei contadini e per le chiese. Signore della borghesia e della nobiltà non mettevano su di se questi merletti. Per esse si importavano prodotti dall'estero, lavorati con filo di molto migliore qualità.

Nella Slovenia il consumatore principale del merletto a tombolo anche nel secolo XIX era il contadino ricco, anzitutto delle regioni alpine, le chiese e pure il contadino benestante della vicina Croazia. Al di là del confine di stato i merletti vi si vendevano più di tutto alle chiese ed al ceto contadinesco.

Verso la fine del secolo XIX sempre più minore li rende l'interessamento del mercato nazionale per i merletti. Contemporaneamente col decrescere dei consumatori nel nostro paese, si maggiore il numero di quelli all'estero, che in realtà come oggi sono gli acquirenti più importanti. Quando, verso la fine del secolo XIX, singoli negozianti-molto destri- diedero inizio con favorevoli risultati agli scambi di merci con l'estero, essi presero ad ordinare i merletti „a metro" per le chiese, tramite commercianti mediatori di Istria, in forti quantitativi di merce specialmente dall'America. Dagli acquirenti esteri odierni si acquistano intanto maggiormente tovaglie e tovaglioli, nonché merletti per la biancheria da letto.

## il commercio dei merletti

Probabilmente già da tutto inizio in riguardo al traffico merlettiero le donne stavano nella propria ed unica dipendenza. Dalle tradizioni dal secolo scorso che quelle più intraprendenti, unite in gruppi con la cesta dei loro prodotti sulla testa, li portavano in vendita nelle città. Già nel secolo XVII si fa menzione di mercanti girovaghi-uomini e donne — che venivano ad acquistare i merletti sia ad Istria che a Lubiana. Gran parte dei negozianti di questo genere era tutta gente del luogo. Comunque, in generale ancor'oggi gli abitanti di

*Idria e dei suoi dintorni, sanno dire che la maggior parte di questi merciaioli girovaghi sapevano soltanto sfruttare l'ingenuità delle merlettaie.*

*Verso la fine del secolo XIX andò a svilupparsi il vero e proprio commercio dei merletti. Difatti, Carolina Lapajne assieme a suo marito, fondò nel 1865 ad Idria il primo negozio di merletti, dove la merce si vendeva a negozianti, che giungevano da Vienna, Praga, Riga. Un maggiore incremento del commercio con l'estero venne riservato dalla ditta Francesco Lapajne, fondata nel 1875. Il padre Francesco ebbe per suoi successori il figlio Paolo e la di lui moglie Amalia, la quale gestì il negozio di merletti proprio fino alla liberazione dopo la seconda guerra mondiale. Fra i primi importanti acquirenti dopo la prima guerra mondiale furono l'Italia, la Germania, l'Austria, la Finlandia, la Svezia e l'Argentina.*

*Per un dato periodo esercitò il commercio di merletti anche la „Scuola di marletteria“, allora fondata ad Idria. Fino allo sfacelo della monarchia austro-ungarica tutte le operazioni della compravendita venivano pure esercitate dall' „Istituto centrale per l'artigianato casalingo femminile“ di Vienna, ma nel 1919 i lavori di questo Istituto vennero assunti dall' „Istituto centrale di Stato per l'artigianato casalingo femminile“ di Lubiana. Oggi si esercita il commercio dei merletti da parte delle aziende „Čipka“ di Idria e „Dom“ di Lubiana.*

*Già con una superficiale considerazione fatta su quanto ritrovato dai secoli XVIII e XIX si può ravvisare che il merletto, sia esso rinascimentale o barocco, proveniente da vari centri per la produzione di merletti, dall'Orlanda e dall'Italia in innanzi tutto da Bruxelles, Venezia e Milano, anche se per la mediazione cecoslovacca, tedesca o croata, contribuì a dare composizione tecnologica e figurativa dei nostri merletti. Lo sviluppo più tecnicamente perfezionato di quest' arte ebbe inizio come già fattone menzione già ai tempi di Maria Teresa. Con le maestre che giungevano ad Idria ed a Lubiana portando con sé da Vienna i più recenti modelli del merletto in innovazioni di carattere tecnico, senza dubbio i nuovi modelli trovavano subito adito fra i consumatori. I produttori più agili riproducevano il modello ricostruendolo a modo proprio. Molti sono i disegnatori, comunque paesani, di modelli specialmente ad Idria, i quali andavano abilmente a creare sempre nuovi disegni.*

*Verso la fine del secolo XVIII e del secolo XIX i merletti si producevano a metro e questi merletti, sia tecnologicamente, sia per il ripetersi di disegni geometrici, sempre più tenevano caratteristiche fra di loro uguali ed alle volte del tutto identiche ai merletti della Slovacchia e delle Croazia. Per la confezione di tali merletti una merlettaia impiegava anche cinquanta e più paia di piombini. I merletti di composizione figurativa non troppo complicata, venivano composti per la maggior parte senza un modello sottoposto, senza la carta modello, detta la „papiŕza“, ma semplicemente con sottoposto il tombolo, il cosiddetto „poušter“, di cui ben si ricordano ad Idria e nei suoi dintorni, soltanto gli oggi molto vecchi abitanti.*

*Oltre ai merletti, che rendevano più eleganti i capezzoli delle signore, oltre alle tovagliette pasquali, per cuscini e coperte ed alla biancheria per le chiese, nella seconda metà del XVIII secolo, si confezionavano altrettanto i cosiddetti merletti a forcelle. In questi merletti la merlettaia seguiva il modello sottoposto, congiungendo poi con un ago oppure con un uncinetto i singoli capi.*

*Fra i merletti contrassegnati comunemente ad ambo le parti da un largo nastro, si caratterizzano il merletto e la reticella, sulla quale nella forma di larghi ed ariosi passi, procedono tortuosamente i vari modelli. Il passo largo, chiamato anche il „passo d'Idria“ caratterizza particolarmente il merletto d'Idria fino all'anno 1918.*

## **Sviluppo tecnologico e figurativo dei merletti**

*Durante l'occupazione dell'Italia-cioè fra le due guerre mondiali, in tutta la regione merlettiera-ad eccezione della regione di Kamnik-si venne ad acclimatizzarsi sotto l'influenza dei merletti provenienti dall'Italia, il passo stretto, anche così denominato. Oggi soltanto le merlettaie più anziane confezionano i merletti a passo largo. Devesi osservare che nei merletti a passo stretto si tenta da parte di disegnatori del paese, di adeguare quanto più il disegno al loro gusto individuale e per la maggior parte delle volte, ad ideazioni italiane e di altri paesi esteri, arricchendoli di elementi dei merletti di una oltav. Intendasi che altronde si creavano così secondo proprie ideazioni, sempre più numerosi i nuovi modelli.*

Med ročno izdelanimi čipkami sta najznačilnejša dva načina z roko izdelanih čipk. Šivane čipke šiva čipkarica z iglo, v kateri ima vdet sukanec, klekljano čipko pa kleklja s pomočjo ustreznih parov lesenih, podolgovatih in profiliranih palic-klekljev, »klincev«, ki imajo na zgornjem koncu navite niti. Spodnji del kleklja rabi kot ročaj, za katerega prijemlje klekljarica, kadar prepleta, križa in pretika niti, ki jih ustrezno vzorcu suka med klekljanjem in pripenja z bucikami na blazino. Pri sklepljenih čipkah kleklja klekljarica po predloženem papirnatem vzorcu »papircu, muštru«, ki je ves čas klekljanja pripet na blazino. Pri stavljenih čipkah pa kleklja ženska tudi na pamet. Kadar kleklja po vzorcu, mora zato ustrezno predloženemu vzorcu obračati blazino, pri klekljanju brez predloge pa blazine ni treba obračati, ker venomer kleklja v eni ravni vrsti.

Sklepljene čipke skleplje med seboj klekljarica po starejšem načinu s šivanko, ki ima povoskano glavico, danes pa je že splošno v navadi sklepljenje, spajanje, s kvačko

Ustrezno kvaliteti čipke uporabljajo klekljarice tanjši ali debelejši laneni sukanec, v kamniški okoličini pa garn. Poleg lanene niti pa so že v 18. stoletju klekljali tudi s svilenimi, zlatimi, bombažnimi in volnenimi nitmi. Na kleklje navijajo čipkarice sukanec bodisi kar z roko preko kratke cevke (Stahovica) ali pa ga odvijajo s štren s pomočjo motovila in preko kolovrata na kleklje (sl. 8).

Osnovni in najpogostejši elementi klekljanja so široki in slepi ris, verižica, sukan ris z notranjimi in zunanji postavki, kvadrat ris, polpremet, satovje, ažur, ribice, pajki. Mimo omenjenih poznajo spretnejše čipkarice še nekatere elemente, ki jih označujejo nadalje z domačimi imeni kot na primer »prefarska mrežica« ipd.



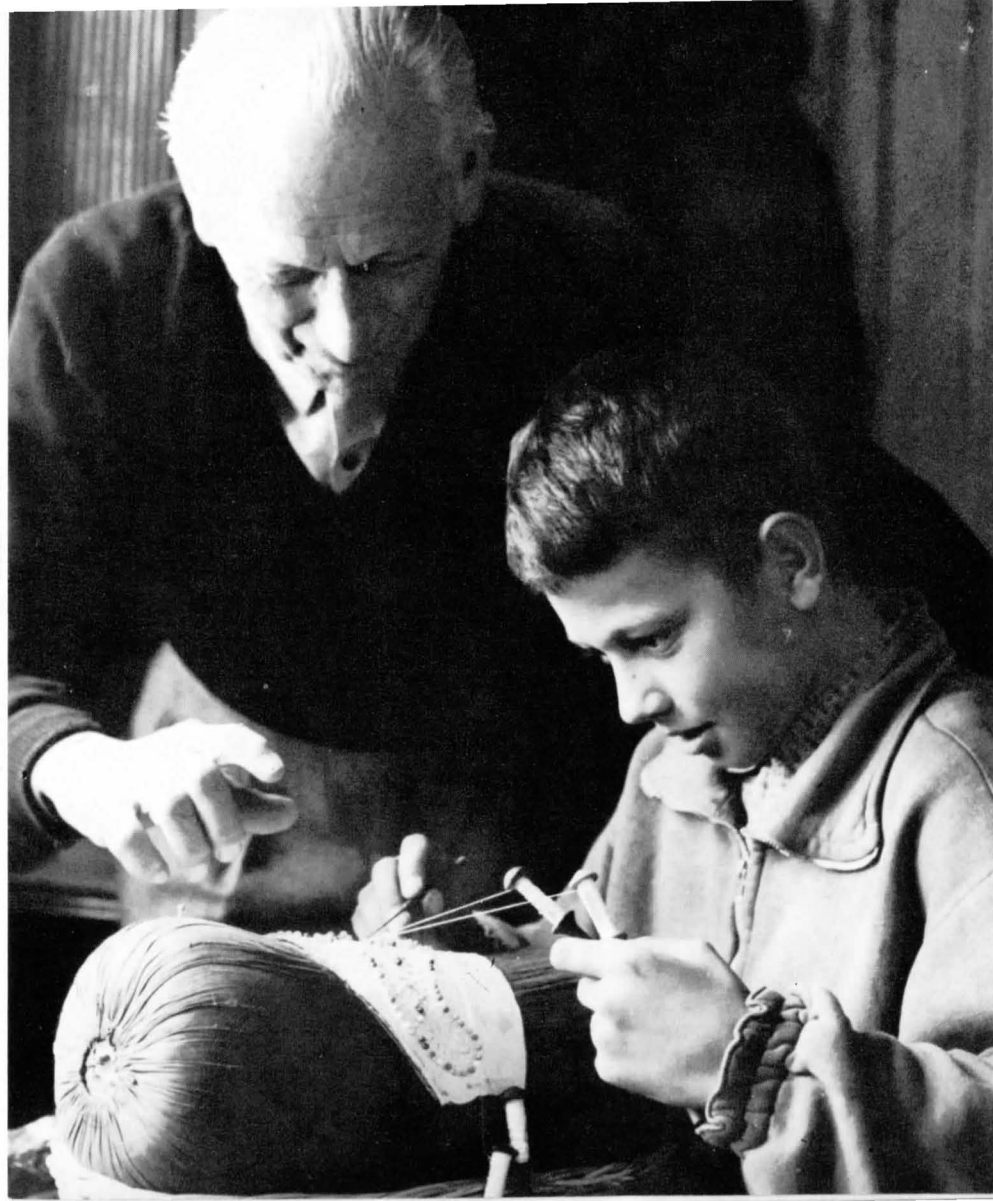
2

3

Učenke klekljarske šole v  
Idriji, okoli 1910



Klekljarice iz Železnikov,  
okoli 1930  
(Fotografiral Božo Račič,  
Ljubljana)





|   |   |
|---|---|
| 5 | 6 |
| 7 | 8 |

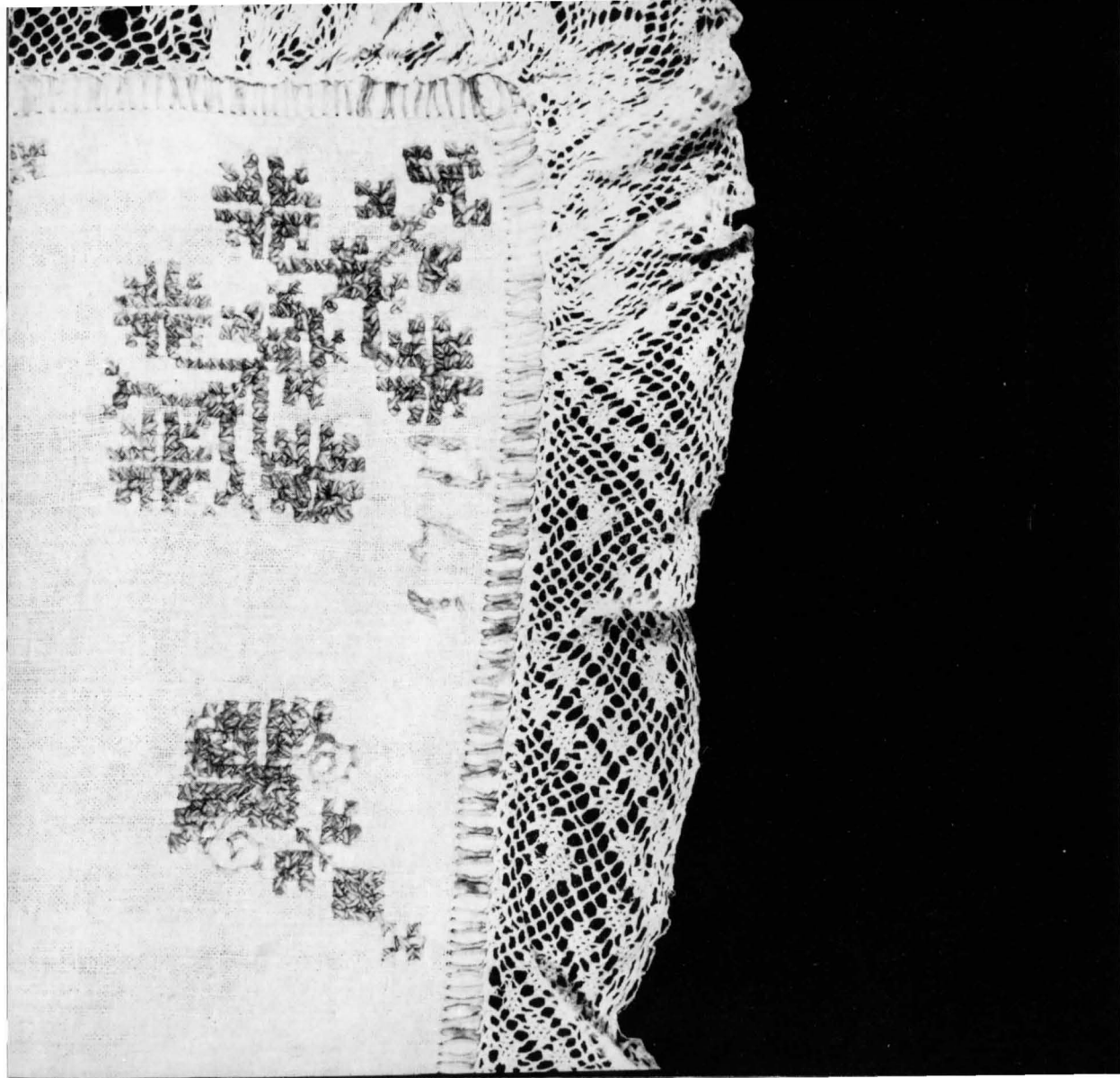
Idrijske klekljarice, Brusovš, 1969

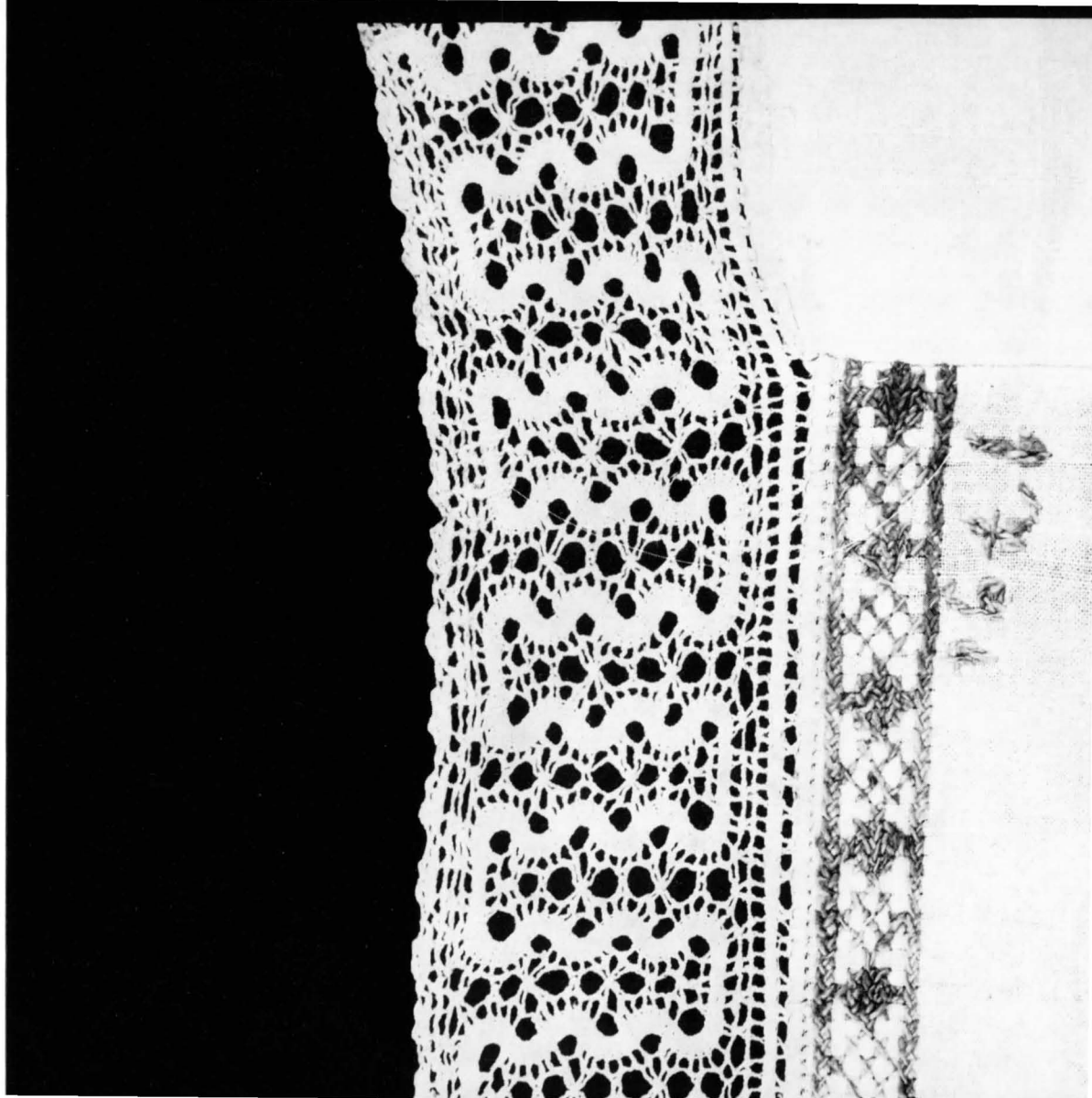
Klekljarica iz Stahovice pri Kamniku, 1969

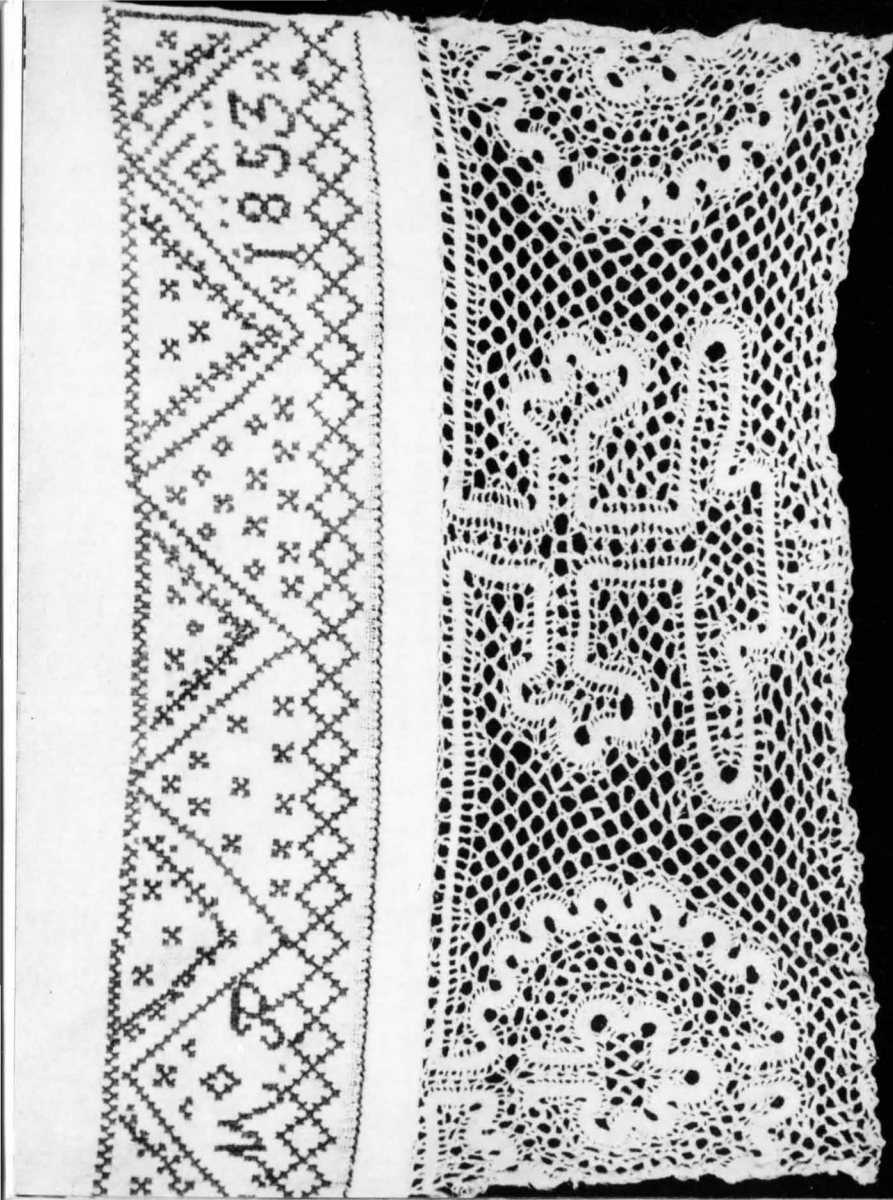
Idrijska klekljarica, 1969

Idrijska klekljarica navija klekelj, 1969

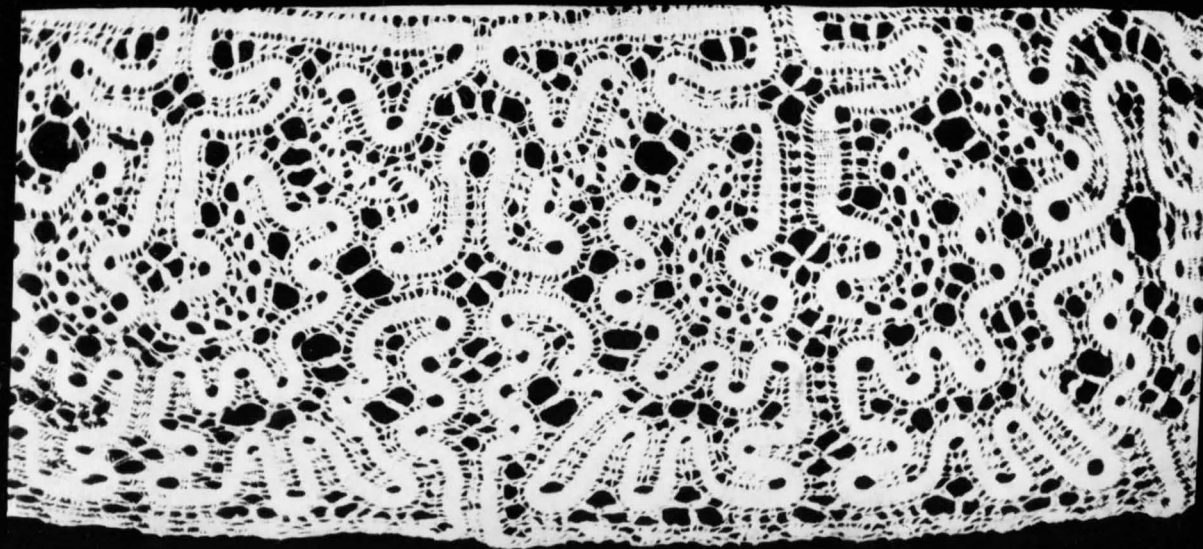
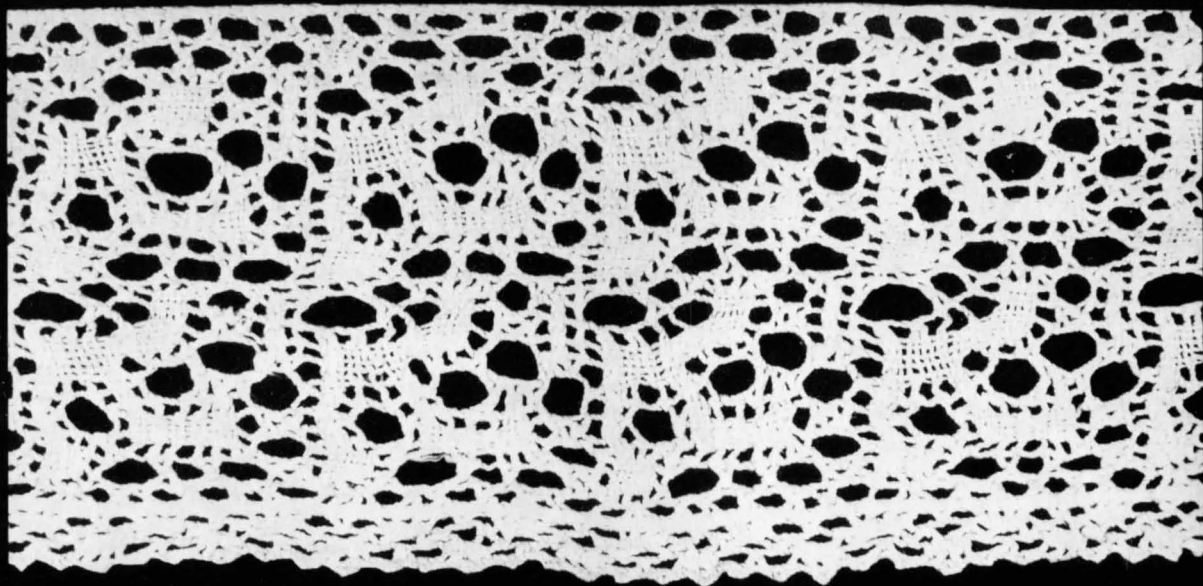












13

14

Klekljane čipke z rjavove-  
zenega prta, Šmarjeta pri  
Medvodah

(Slovenski etnografski mu-  
zej, Ljubljana, inv. št. 1270)

Klekljana čipka z albe  
(Narodni muzej, Ljubljana,  
inv. št. 15399)

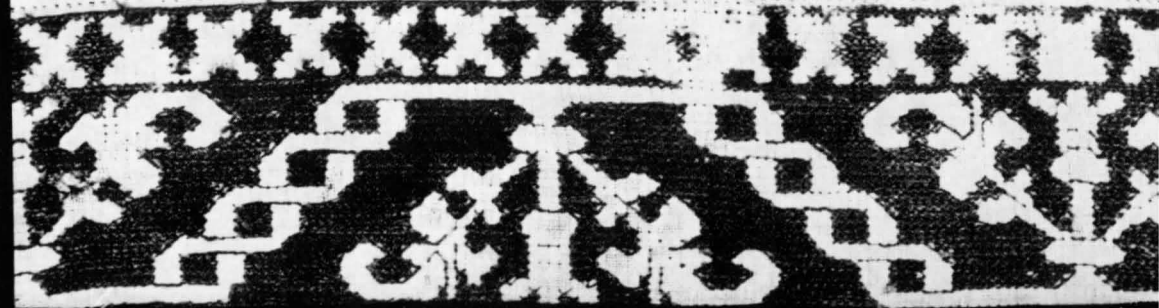
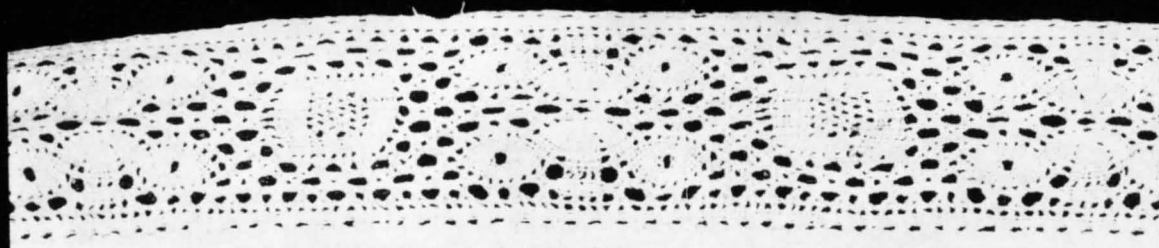
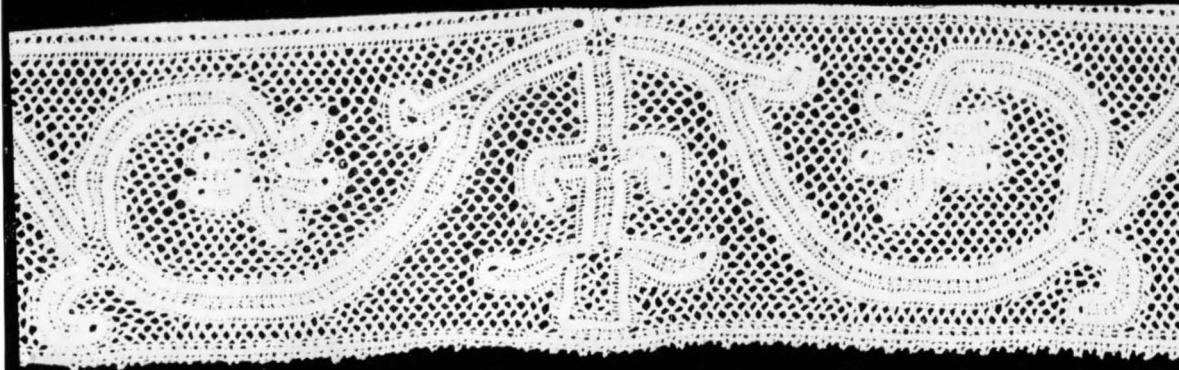


15

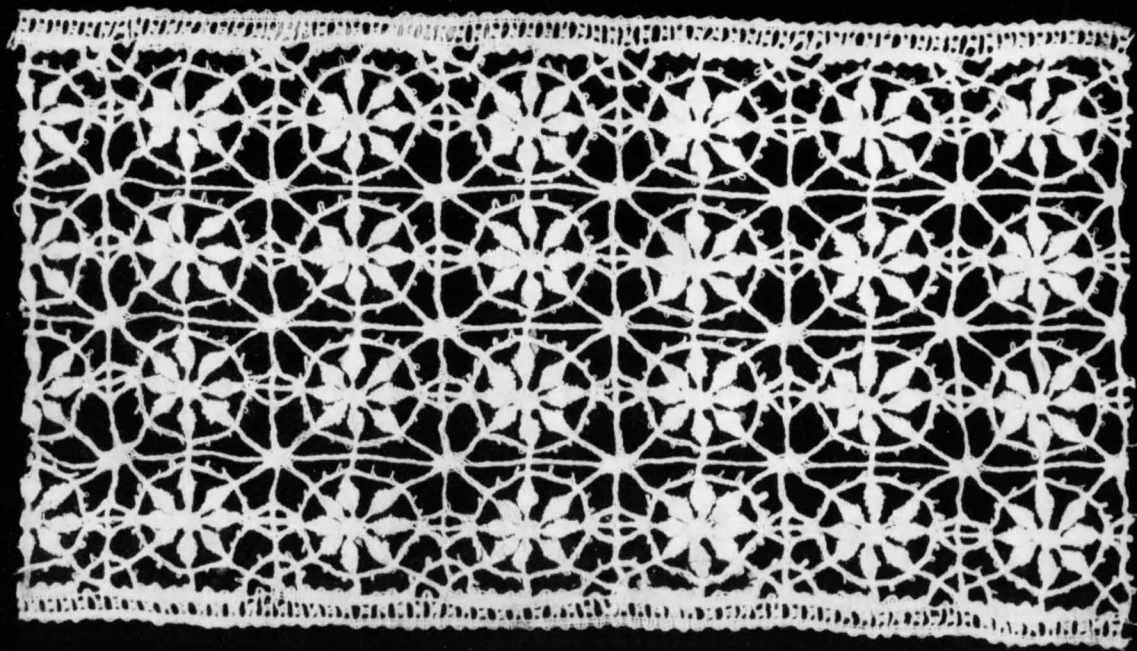
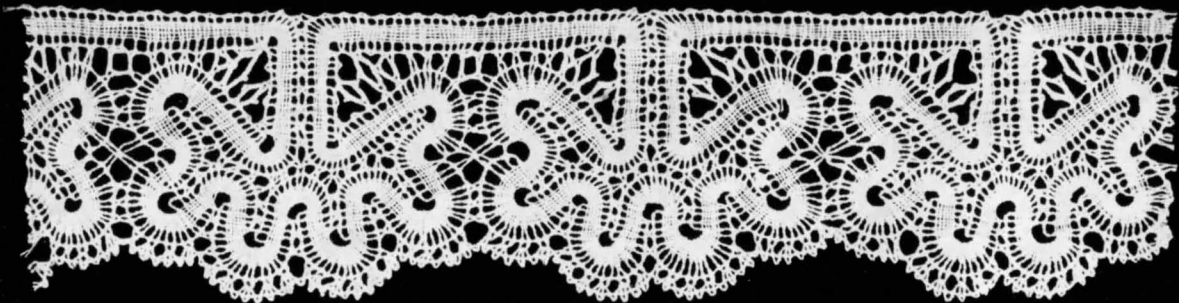
16

Klekljana čipka z rdečeve-  
zene brisače  
(Slovenski etnografski mu-  
zej, Ljubljana, inv. št. 1278)

Črnovezen prt, Gorenjsko  
(Slovenski etnografski mu-  
zej, Ljubljana)







17

18

Pogačke, konec 19. stoletja  
(Vzorec tvrdke Franc Lapajne, Idrija)

Kolca, začetek 20. stoletja  
(Vzorec tvrdke, Dragotin Lapanje, Idrija)

19

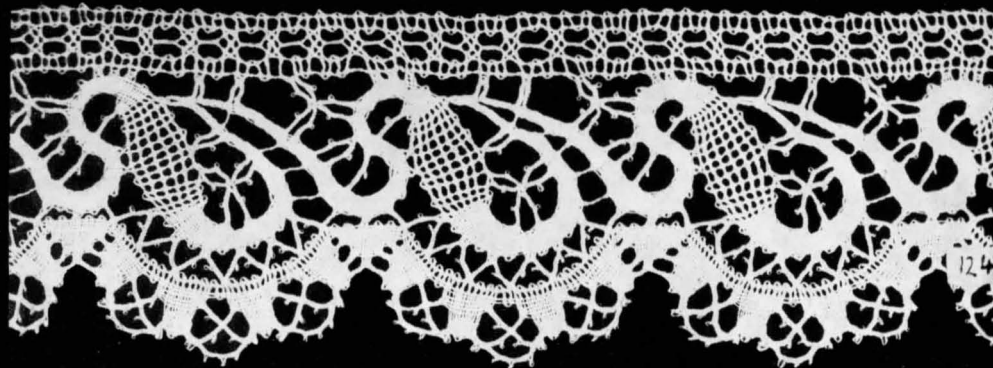
20

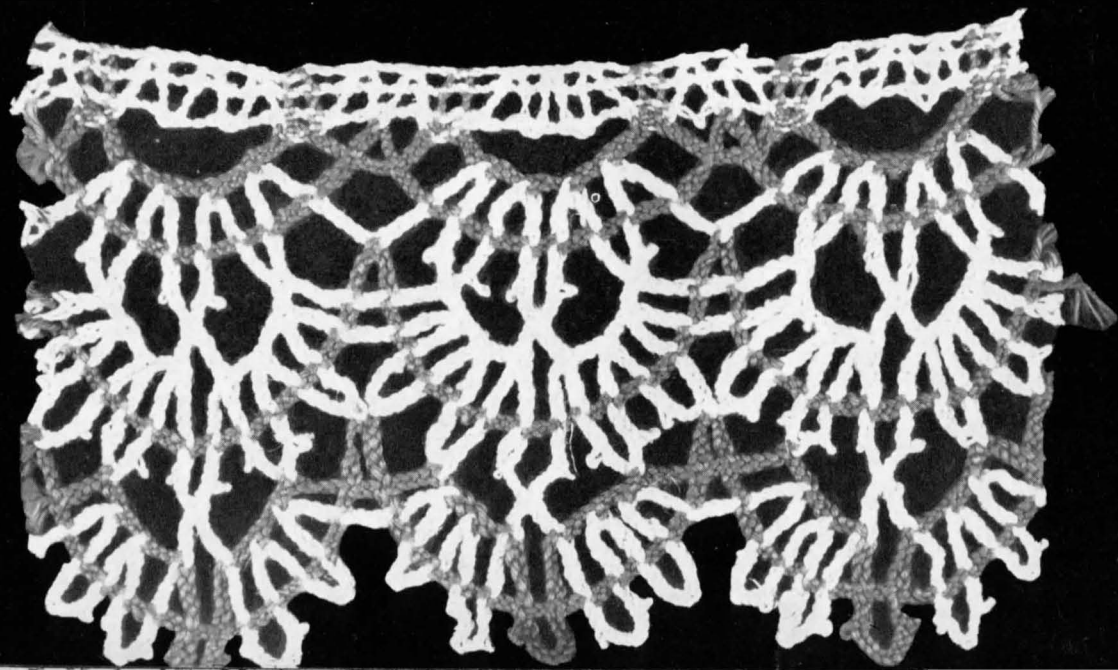
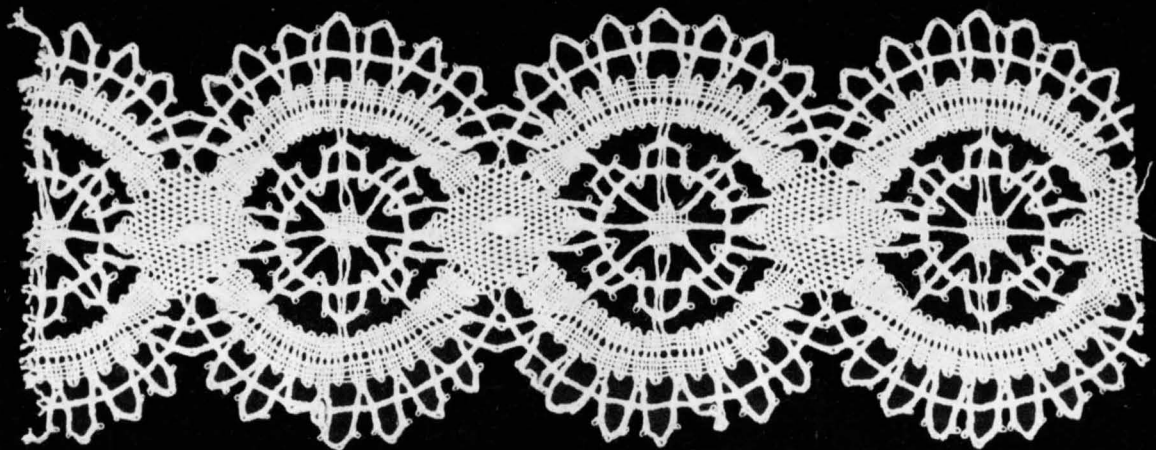
Močeradvke, začetek 20.  
stoletja

(Vzorec, Ledine nad Idrijo)

Kranclovke, konec 19. sto-  
letja

(Vzorec, Gorenja vas)





21

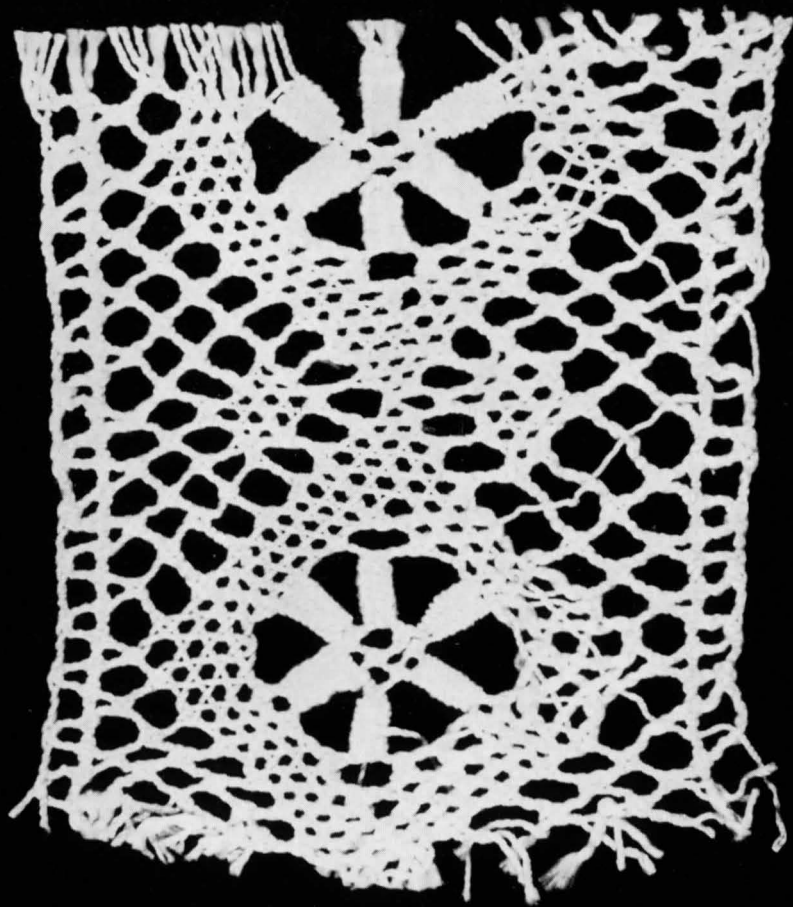
22

Stavljena čipka, konec 19. stoletja

(Vzorec, tvrdka Franc Lapajne)

Smrekce, konec 19. stoletja letja

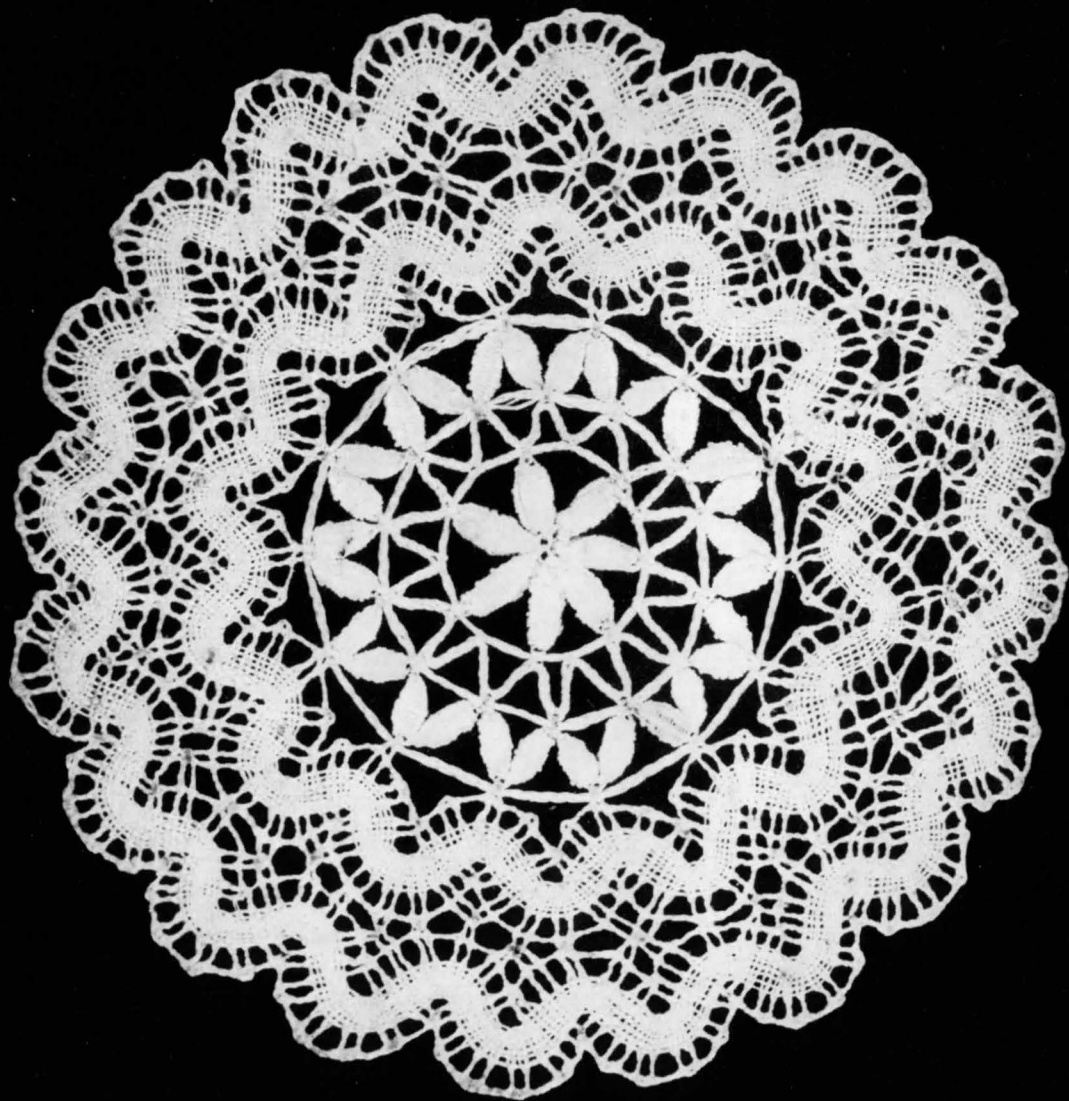
(Vzorec, tvrdka Dragotin Lapajne)



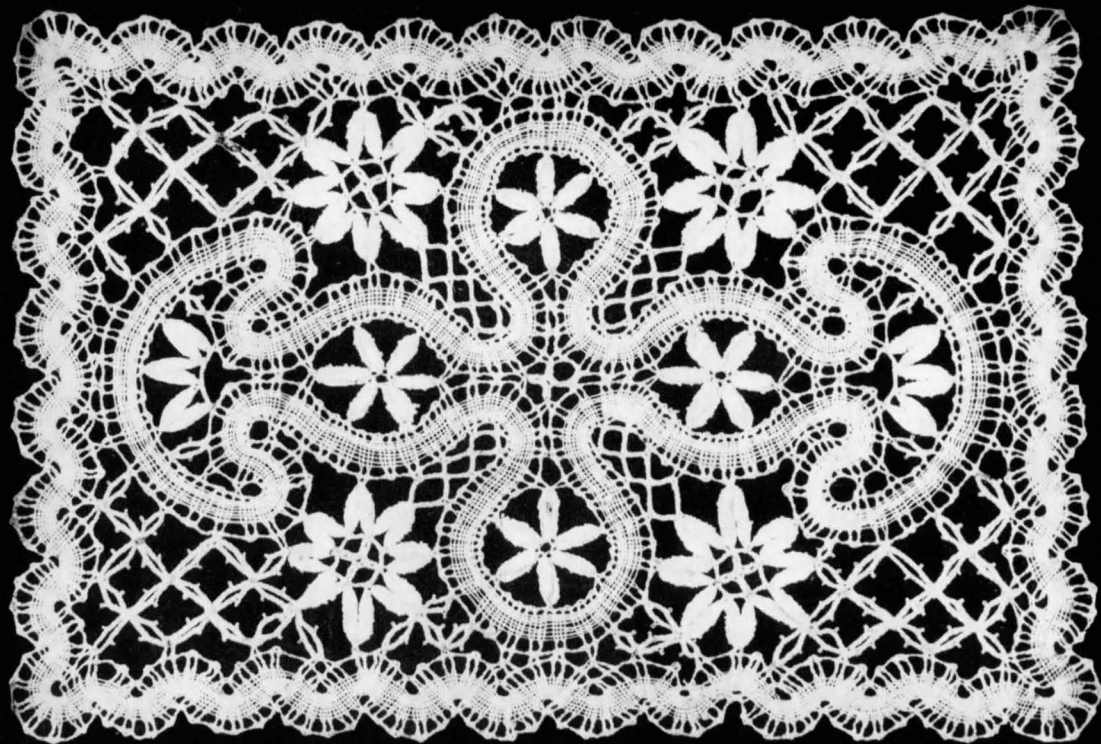


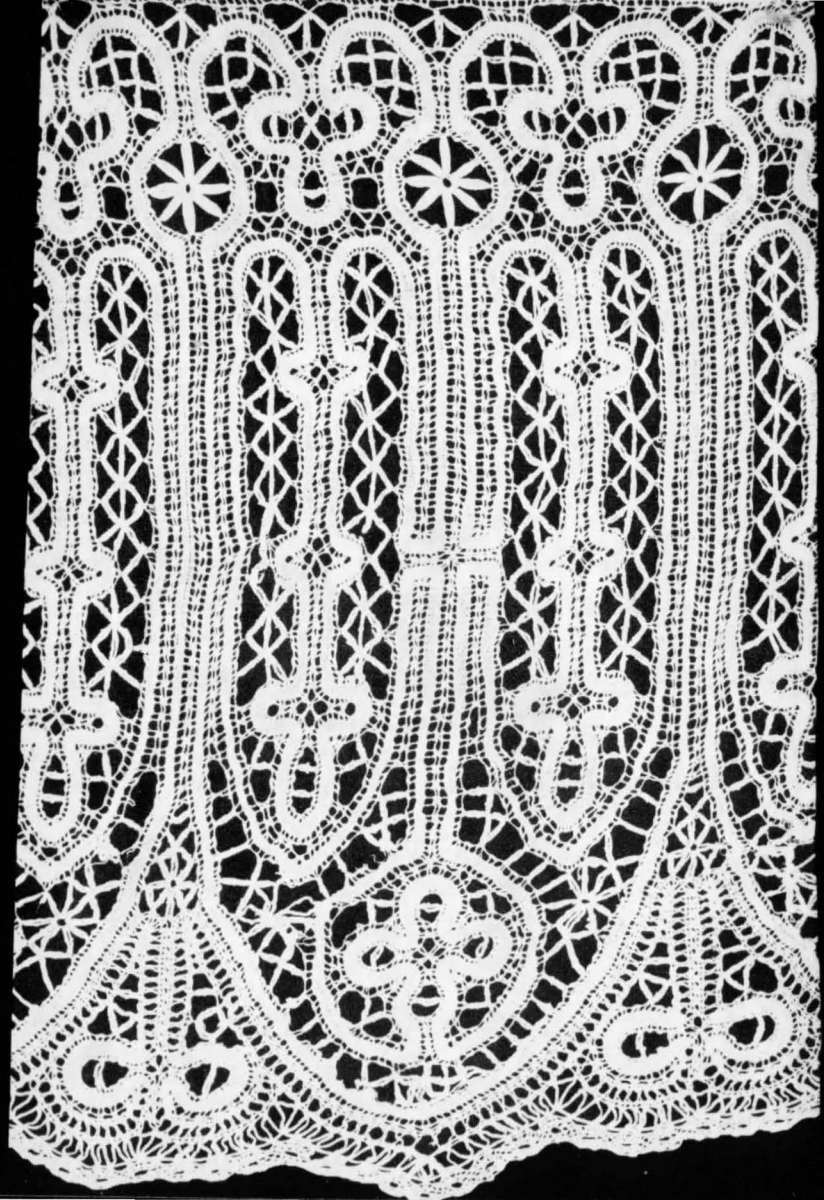




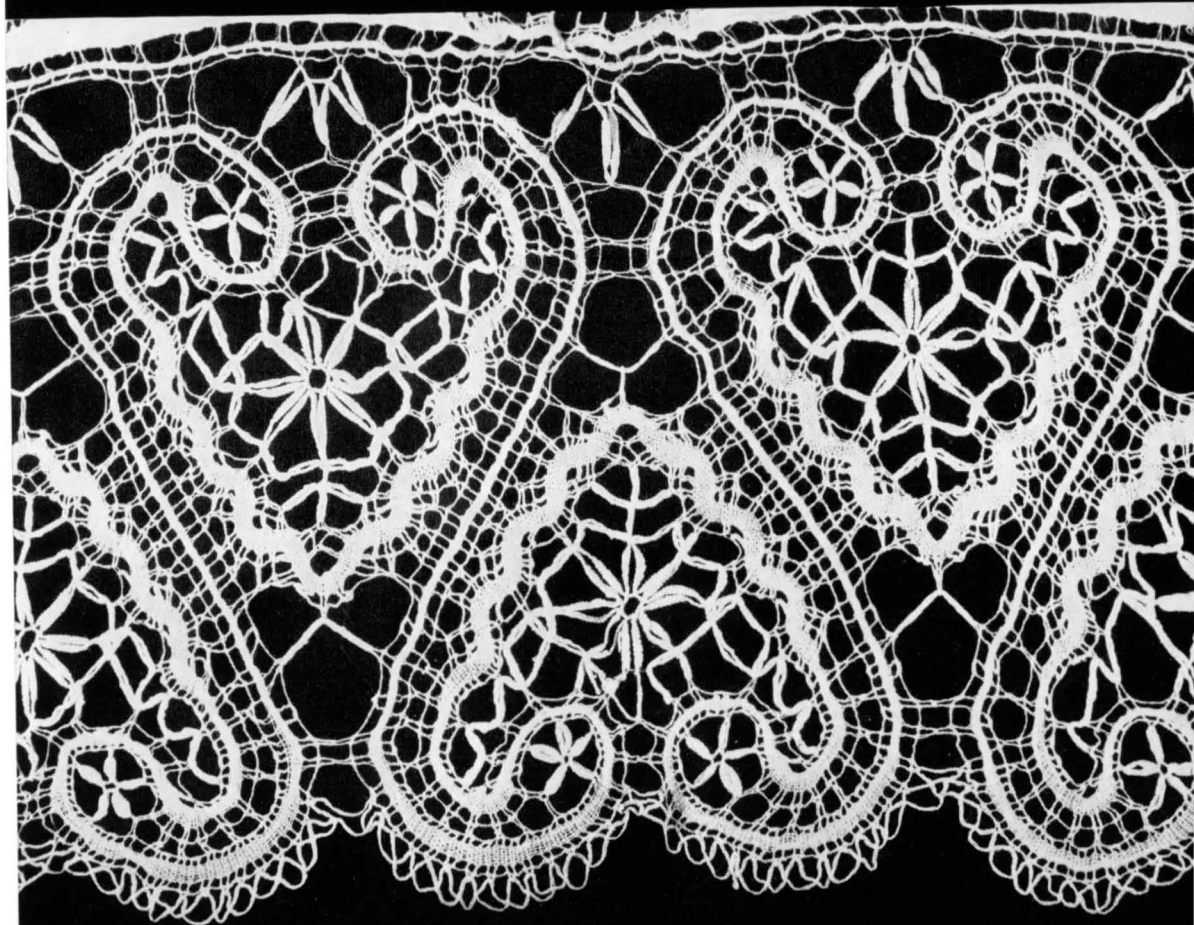


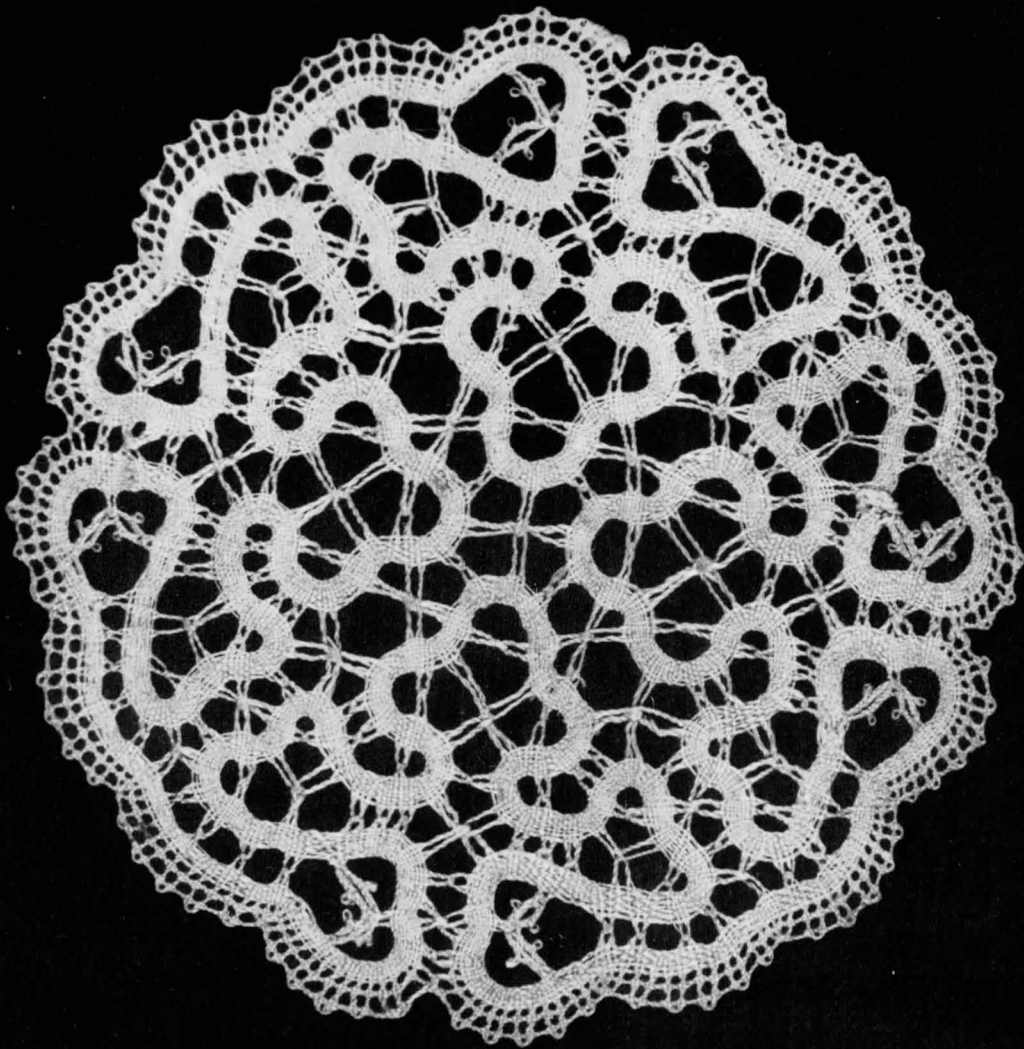


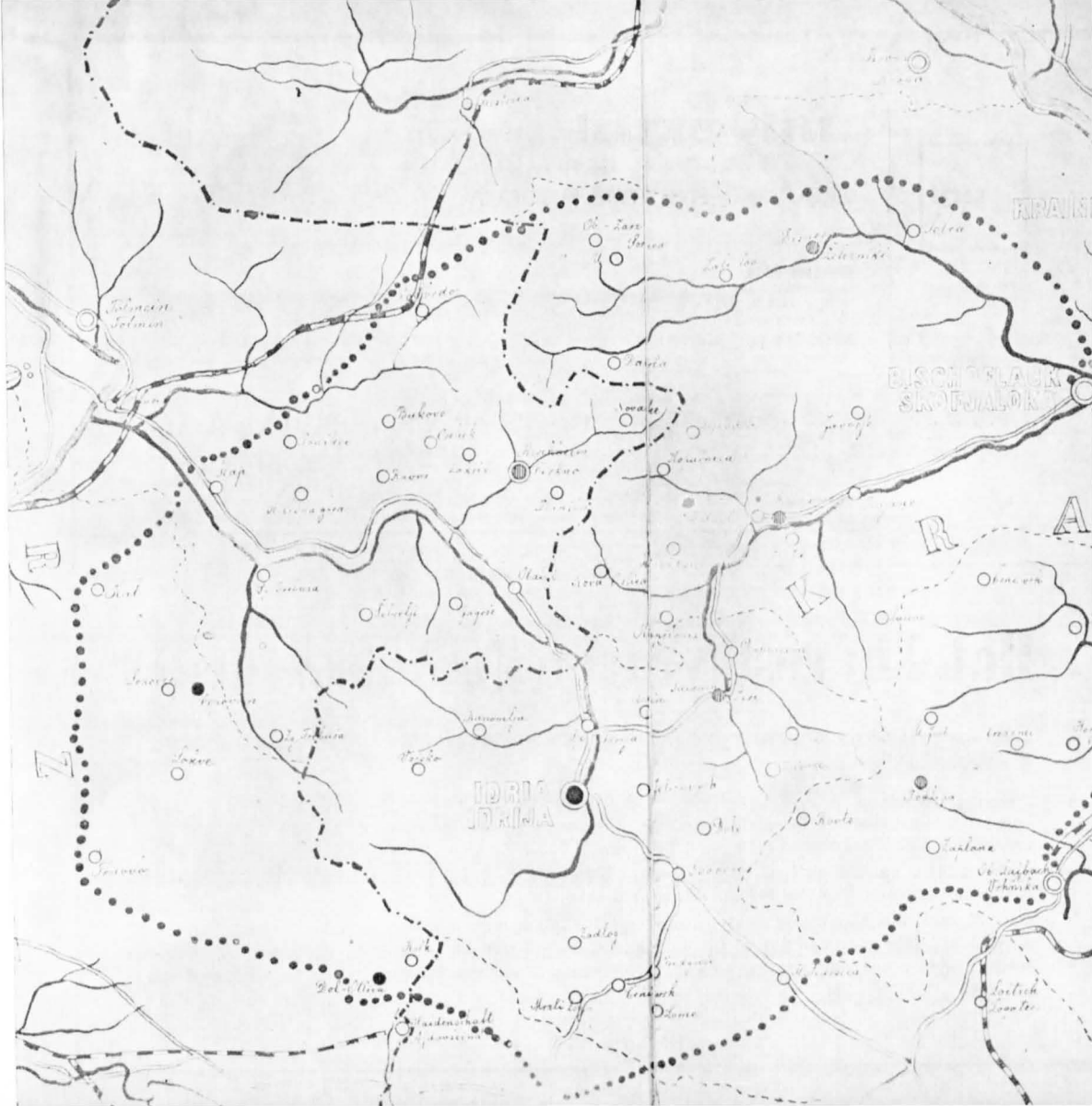




Klekljane srčkovke z oltarnega prta, okoli 1930, Cerkev v Žireh









## **univerzal**

TRGOVSKO PODJETJE • IDRIJA

telefoni:

direktor 76-025

tajništvo 76-105

komerciala 76-028

računovodstvo 76-026

železniška postaja LOGATEC

NUDI V SVOJIH 42 PRODAJALNAH PO IZREDNO UGODNIH CENAH VSE VRSTE  
INDUSTRIJSKEGA BLAGA IN ŽIVIL.

## **Hotel in restavracija »NANOS« v Idriji**

**z obratom »SOČA« vam postreže z najboljšimi pijačami in jedmi ter idrijskimi specialitetami po najnižjih cenah.**

Posebno pozornost posvečamo raznim izletnikom in skupinskim obiskom, katerim postrežemo v veliki dvorani. Organizatorje šolskih izletov opozarjamo, da skupinam postrežemo tudi samo z enolončnicami ali z juho po najnižji ceni.

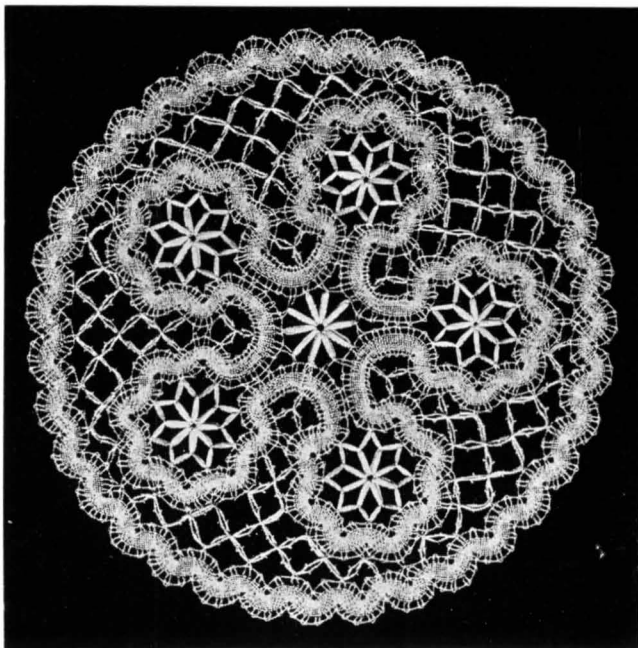
Hotel ima na razpolago tudi dva prostora za manjše in večje zaključene družbe, za seje in sestanke ter razne intimne svečanosti in proslave.

Uredili smo tudi apartmaje za dve osebi in povečali število ležišč.

Postrežemo z idrijskimi žlikrofi in drugimi specialitetami ter ribami in divjačino. Žlikrofe dobite redno v »NANOSU« vsak četrtek in soboto, v »SOČI« pa vsak torek tudi brez prednaročila.



Trgovsko izvozno podjetje za domačo in umetno obrt  
» D O M « , Ljubljana, Mestni trg 24



Podjetje »DOM« —  
organizira proizvodnjo  
skrbi za šole in tečaje  
za domačo obrt  
odkupi izdelke domače  
in umetne obrti  
prodaja izdelke domače  
in umetne obrti  
v Jugoslaviji  
prodaja na debelo —  
prodaja na drobno  
v poslovalnicah  
v Ljubljani

— na Cankarjevi 6  
— na Titovi 4  
— na Gosposvetski 10  
— na »Trgu OF« pri  
kolodvoru  
— na Trgu Revolucije  
— na Mestnem trgu 24  
— na »Trgu« Vodnikov trg  
in na Bledu

izvažajo uvažajo  
sodelujejo s 30 državami

Podjetje »DOM« je največje in edino slovensko podjetje, ki vključuje vse izdelke domače in umetne obrti — klekljane čipke, vezene, vozlane in tkane preproge, suho robo, pletarske izdelke, lončarstvo, rezbarske in kovaške izdelke ter še nešteto drugih izdelkov.

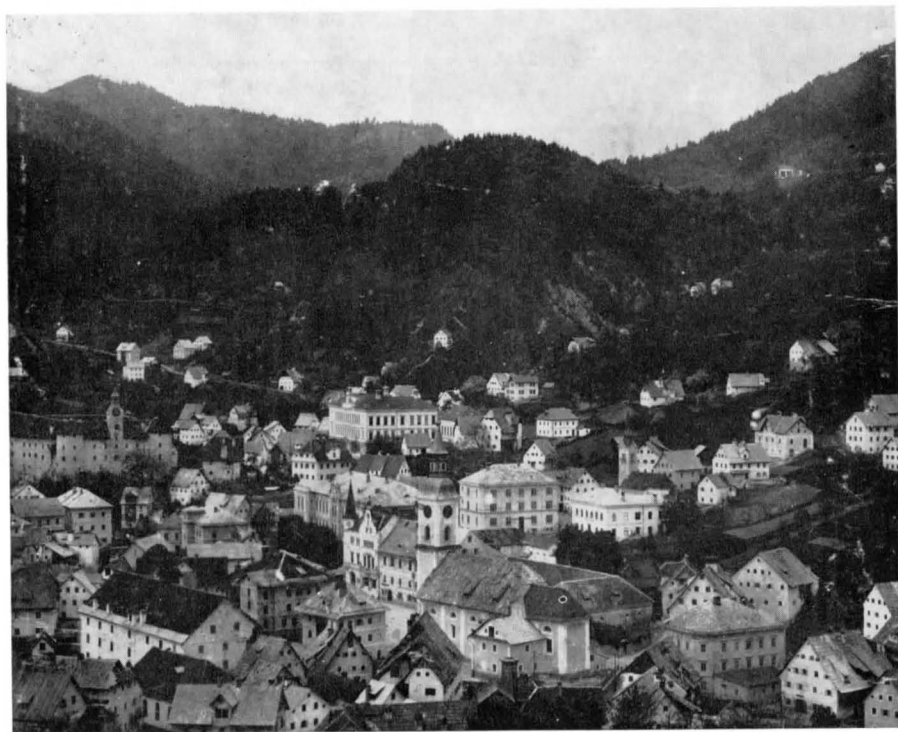


Telefon :  
860 55  
860 29  
Brzovjav :  
Čipka Idrija



# ČIPKA

*Idrija*



## OBRITNO PODJETJE ČIPKA

ohranja in razvija stoletno tradicijo in visoko kvaliteto idrijske čipke

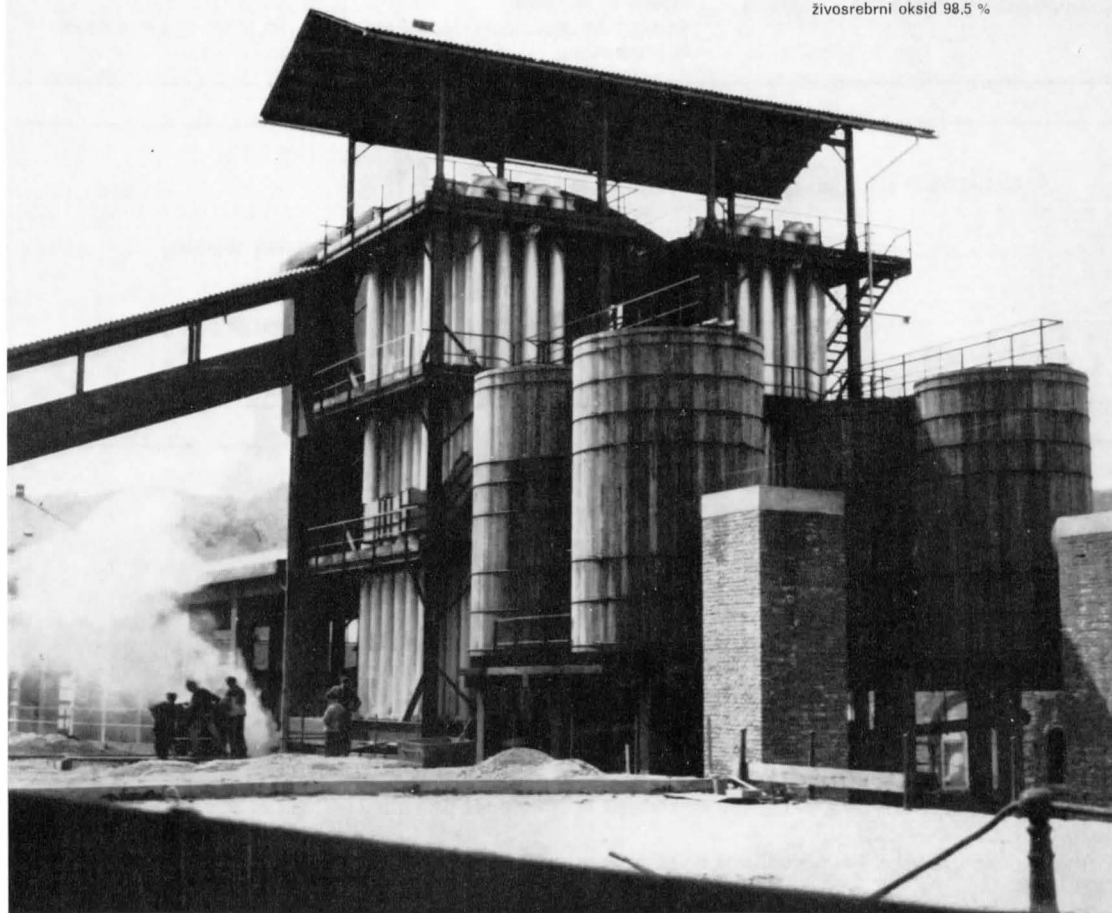
ter izdeluje vse vrste čipk po bogati izbiri vzorcev in željah kupcev



# RUDNIK ŽIVEGA SREBRA IDRIJA

NASLOV: IDRIJA, SLOVENIJA — ŽELEZNIŠKA POSTAJA: LOGATEC — POŠTNI PREDAL 40  
TELEFON: H. C. 86-108 — TELEX: 31-257 YU IDRIJA — TELEGRAM: RUDNIK IDRIJA

proizvaja za domači in svetovni trg  
živo srebro 99,99 %  
živosrebni oksid 98,5 %





MONTAŽNO PODJETJE — IDRIJA

**Proizvaja:**

Plastificirane sanitarne vozle in drobno opremo za gradbeništvo.

**Montira in projektira:**

centralne kurjave, klima naprave, vodovodne inštalacije ter plinske napeljave in kanalizacijo.

**Druge dejavnosti:**

Strojno ključavničarstvo, kovinostrugarstvo, ključavničarstvo in kleparstvo.

## Gradbeno podjetje »ZIDGRAD« v Idriji

opravlja vsa gradbena dela nizkih, visokih in industrijskih objektov v popolno zadovoljstvo naročnikov.

Specializirali smo se tudi v jamskih gradnjah.

Naša tehnična oprema je bila toliko izpopolnjena, da smo pripravljeni za prevzem tudi najbolj zahtevnih gradenj.

OBRTNO GRADBENO PODJETJE

**STANDARD IDRIJA**

izvaja naslednja gradbenoobrtniška dela:

- vse vrste keramičnih oblog sten in tlakov, obloge iz mozaika, montaža keramičnih peči
- slikarsko pleskarska dela, polaganje tapet, polaganje sodobnih iglanih in plastičnih podov (tapison, vinaz, linolej)
- stavbno mizarstvo, polaganje masivnega in lamelnega parketa.

Nudimo vsa tehnična navodila za izvedbo in pripravo podlog.



SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ



K E.01 A.11.02

SEM

1970



020240092

COBISS •

OBRTNO  
PODJETJE  
»ČIPKA«  
IDRIJA